

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE

Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Avslørt – på godt eller vondt?

Kan forkynnelse om synd og skam være til hjelp for ungdoms livsmestring?

Liv Hanne Langmoen Almasou

Veileder

Førsteamanuensis Kristin Graff-Kallevåg

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 ECTS), høst 2019

Antall ord: 24 000

Forord

Takk for alle heiaropene!

Takk til mor og bror som gadd å ta jobben med korrekturlesing!

Takk til veileder, Kristin, som har avsett mye tid og gitt særdeles god hjelp og oppmuntring underveis. Det har vært gull verdt!

Takk til to små, både den som er høyt og lavt stort sett hele tida, og den som sparker i magen – for alle påminnelsene om at masteravhandling er viktig, men ikke viktigst. Og takk til pappaen deres som har gitt enormt av både tid og tålmodighet – alltid – men ikke minst de siste par månedene.

I mitt indre er denne oppgava dedikert til et par mennesker som i så altfor stor grad har fått kjenne skammens innkrøktethet og håpløshet på kroppen. Jeg tror ikke oppgava i hovedsak er et svar til dere, den er nok heller et stykke innsikt til slike som meg selv – som stadig strever med å finne måter å formidle Guds kjærlighet og kall på – til dagens ungdom, og andre. Og som kjenner dette formidlingsstrevet som en enormt krevende, men likefullt givende utfordring. Men Guds ubetingede kjærlighet, den som kommer med en helt annen stemme og varme enn den kjølige skamstemmen dere (og mange med dere) har kjempa med et helt liv – den Guden, med den kjærligheten er til for dere. Min bønn er at dere en dag må få se dere selv gjennom Guds øyne på en slik måte at skammens mørke må vike.

Sammendrag

Denne avhandlinga undersøker hvordan kristen forkynnelse om synd og skam kan gi ressurser til hjelp for ungdoms livsmestring.

Avhandlinga tar for seg to andakter og en bibeltime holdt for ungdom, og analyserer deres tematisering av synd, skam og gudsforståelse gjennom teologisk tekstanalyse. Analysen anvender Paul Jones (1989) teoretiske modell av fem teologiske verdensbilder og Jan-Olav Henriksens (2016) teori om hvordan religion og teologi kan yte ressurser til orientering og endring (som jeg videre definerer som ressurser til livsmestring). Jeg finner særlig to av de fem teologiske verdensbildene i Jones modell reflektert. Det første er verdensbildet Jones kaller «fordømmelse og tilgivelse», hvor mennesket forstås som skyldig overfor Gud og har behov for rettferdiggjørelse. Ved siden av dette finner jeg at alle de tre talene også reflekterer elementer av det verdensbildet Jones kaller «tomhet og oppfyllelse», hvor mennesket er fremmedgjort og trenger å kjenne seg elska, for selv å kunne elske.

I drøftingsdelen er relevans et viktig kriterium. På bakgrunn av analysen spør jeg om ressursene til orientering og endring, som jeg finner i disse to verdensbildene, er relevante for ungdoms livsmestring. I teologiseringen knytta til verdensbildet «fordømmelse og tilgivelse» finner jeg ressurser som oppfordrer til moralsk refleksjon, hjelper en til å akseptere sin egen begrensethet og samtidig se seg selv som verdifull. I et samfunn hvor ungdommer kan oppleve moral som noe som «flyter» og kjenne på mislykkethet når man ikke når opp der man trodde «alt var mulig», er dette relevante ressurser til hjelp for livsmestring. Samtidig argumenterer jeg for at en juridisk/forensisk syndsforståelse, som kan finnes i dette verdensbildet, er problematisk. Dette fordi en ensidig forensisk syndsforståelse kan implisere at Guds kjærlighet er betinga.

Det andre av de to verdensbildene jeg finner reflektert i forkynnelsen er verdensbildet Jones kaller «tomhet og oppfyllelse». I forkynnelsens teologisering knytta til dette verdensbildet finner jeg ressurser som kan hjelpe ungdom til å se sin verdi som noe som kommer utenfra, og gi en opplevelse av å være «elska som man er». I avhandlinga viser jeg til beskrivelser av en ungdomstid som kan være prega av skam, hvor ungdommer strever med å se sin egen verdi dersom de ikke presterer. I møte med dette finner jeg ressursene som reflekterer verdensbildet «tomhet og oppfyllelse» som særlig relevante for dagens ungdom.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	1
1.1	Innledning	1
1.2	Problemstilling	2
1.3	Materiale	4
1.4	Metode og disposisjon	7
1.4.1	Metodologiske refleksjoner	7
1.4.2	Hva er teologi og hvor finnes det?	7
1.4.3	Framgangsmåte	8
1.4.4	Om nærhet og distanse i arbeidet	9
1.4.5	Disposisjon	10
1.5	Målsetting og relevans	11
2	Teori	13
2.1	Ressurser til orientering og endring	13
2.2	Synd og tre s-er synden må skilles fra	14
2.3	Skam	15
2.4	Teologiske verdener	16
2.4.1	I: Adskillelse og gjenforening (Separation and Reunion)	17
2.4.2	II: Konflikt og oppreisning (Conflict and Vindication)	17
2.4.3	III: Tomhet og oppfyllelse (Emptiness and Fulfillment)	17
2.4.4	IV: Fordømmelse og tilgivelse (Condemnation and Forgiveness)	18
2.4.5	V: Lidelse og utholdenhet (Suffering and Endurance)	18
3	Analyse	19
3.1	Hjem-talen	19
3.1.1	Bakgrunn	19

3.1.2	Hvordan tematiseres synd i forkynnelsen?.....	20
3.1.3	Hvordan tematiseres skam i forkynnelsen?.....	23
3.1.4	Gudsbilde	25
3.1.5	Hvilken teologiske verden?	27
3.1.6	Ressurser til orientering og endring	29
3.2	Talene: Sett og Avslørt	32
3.2.1	Bakgrunn	32
3.2.2	Hvordan tematiseres synd?.....	33
3.2.3	Hvordan tematiseres skam i forkynnelsen?.....	35
3.2.4	Gudsbilde	37
3.2.5	Hvilken teologiske verden?	39
3.2.6	Ressurser til orientering og endring	41
3.3	Oppsummerende sammenligning	43
4	Drøfting	45
4.1	Fordømmelse og tilgivelse – et bidrag til livsmestring for dagens ungdom?.....	46
4.1.1	Ikke en homogen gruppe	46
4.1.2	«Men så skammer ungdommen seg likevel»	47
4.1.3	Moralsk orientering og tilgivelse som ressurs?.....	49
4.2	Fordømmelse og tilgivelse, et ødeleggende bilde?.....	50
4.2.1	Må verdensbilde IV forkastes?.....	52
4.3	Tomhet og oppfyllelse; et verdensbilde for ungdom?	53
4.3.1	Å kunne se seg selv som elska	55
4.3.2	Fellesskapet som ressurs	56
4.3.3	En mulig begrensning i verdensbilde III	56
5	Oppsummering og konklusjon	57
6	Litteratur.....	60
7	Vedlegg	65

7.1	Vedlegg 1, Godkjenning NSD.....	65
7.2	Vedlegg 2, Godkjenning NSD, utsatt frist.....	67
7.3	Vedlegg 3, Informasjonsskriv.....	68

1 Introduksjon

1.1 Innledning

«Jeg tror vi begår en brøler hvis vi dropper å snakke om synd. For hvor skal unge mennesker da gå med sin uperfekthet?» Sitatet er henta fra Øystein Magelssen, generalsekretær i Norges KFUK-KFUM (Magelssen, 2019). I en statusoppdatering på Facebook skrev han nylig om «retten til å være en synder». Han mener mange unge kjenner på skam fordi samfunnet forteller dem at «alt er mulig», samtidig som man erfarer at man gjør feil og ikke strekker til.

Hva slags forkynnelse trenger dagens unge? Magelssen uttrykker i oppdateringa en bekymring for at synden har blitt forsøkt fjerna fra kirka. Dette mener han er feil strategi: dagens ungdom trenger nettopp denne delen av forkynnelsen: «For alle er vi hele mennesker på godt og ondt». Hvor skal man gå med sin erfaring av å både gjøre feil og å ikke strekke til, dersom «alt er mulig»? «Ingen kan ta fra et menneske retten til å være en synder– » avslutter Magelssen, – «aller minst i kirken.»

Både skam og synd handler om problematiske sider ved livet. Synd er et begrep som ikke brukes mye i dagens sekulære ungdomskultur, men som tradisjonelt sett har blitt brukt mye i kirka. Skam, på den annen side, er et kjent begrep i ungdomskultur¹, men er ikke et begrep som har blitt brukt mye i vestlig teologisk og kirkelig tradisjon. Hvordan omtaler forkynnelse til ungdom fenomenene synd og skam? Og hvordan kan forkynnelsen gi dagens unge ressurser til hjelp for deres livsmestring i møte med utfordringer knytta til det å leve i et individualisert samfunn – av noen betegna som et prestasjonssamfunn?²

Ole Jacob Madsen, professor i kultur- og samfunnspsykologi, uttrykker at mange unge «kjenner på skam hvis man ikke klarer å selvrealisere seg» (Madsen sitert av Sundquist, 2018). I kristen teologi og spiritualitet har evangeliet, det gode budskap, tradisjonelt sett vært retta mot

---

¹ Jamfør TV-serien «skam» produsert av NRK P3 og vist første gang i 2015. Psykolog Peder Kjøs skriver i en kronikk i Samtiden om skammen som alltid har vært der – for mennesket generelt, og (han tror) for ungdom spesielt (Kjøs, 2017, s. 49).

² Prestasjonssamfunn: Se for eksempel Sundquists sitering av Madsen (2018) om overgangen fra et samfunn hvor man ble født inn i en posisjon, til et samfunn hvor menneskets posisjon i større grad preges av prestasjon.

synderen. Evangeliet er fortolka blant annet som syndenes tilgivelse. Men har kirka et evangelium å gi også til de som skammer seg over å ikke være bra nok?

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av dette er min problemstilling:

Hvordan kan forkynnelse om synd og skam yte ressurser til livsmestring for ungdom i dag?

Denne problemstillinga er spesifisert ytterligere gjennom følgende tre underproblemstillinger:

(1) Hvordan tematiseres synd og skam i forkynnelse til ungdom?

Med denne underproblemstillinga ønsker jeg å spørre etter hvordan dette faktisk skjer, hvordan tematiserer andakter og bibeltimer for ungdom³ fenomenene synd og skam?

(2) På hvilken måte kan denne teologiseringen knytta til synd og skam yte ressurser til orientering og endring?

Begrepene orientering og endring har jeg henta fra Henriksen (2016) og vil beskrive nærmere i kap. 2.1.

(3) Er denne teologiseringen og ressursene den tilbyr til orientering og endring relevant for dagens ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring?

Mitt siste spørsmål er mer drøftende og konstruktivt.

Gjennom disse tre underspørsmålene vil jeg nærme meg min hovedproblemstilling. Materialet som danner utgangspunktet for min avhandling er tre kristne taler (andakter og bibeltimer) holdt for ungdom i rammen av kristen ungdomsleir (mer om materialet nedenfor). Underspørsmål 1 er retta mot analysen av dette materialet, spørsmål 2 er relevant både for analysen og for drøftinga, mens spørsmål 3 er retta mot drøftingsdelen. Som indikert her vil avhandlinga altså ha to hoveddeler; i analysedelen vil jeg undersøke teologiseringen i utvalgte andakter og bibeltimer holdt for ungdom og se på hvilke ressurser disse tilbyr til orientering og endring. På denne bakgrunn vil jeg gå over i drøftingsdelen og drøfte punkt to og tre. Sentrale teoretiske begreper jeg benytter her er livsmestring, orientering og endring, dette er begreper jeg vil komme nærmere tilbake til i teoridelen.

---

³ Se nærmere beskrivelse av materialet i kap. 1.3

Rystad (2019) definerer preken som en hendelse der predikanten leser ei bibeltekst, tolker den og gir sin fortolkning til tilhørerne. Tilhørerenes rolle er å lytte og fortolke det de hører (Rystad, 2019, s. 24). I lys av dette forstår jeg i denne avhandlinga forkynnelse som fortolkninger av bibelske tekster og kristne dogmer proklamert for en gruppe tilhørere.⁴ Den muntlige forkynnelsen er en del av mange kristne arrangementer for ungdom, noe som gjør dette til et svært aktuelt sted å lete etter hvilken teologi og fortolkning av kristen tro disse ungdommene møter.

Problemstillinga nærmer jeg meg fra et teologisk perspektiv. Problemstillingas tema ligger nært både sjelesorg og homiletikk, men i og med at jeg tar et teologisk perspektiv knyttes fokuset her til teologiseringen. Oppgavas disiplin er systematisk teologi, nærmere bestemt samtidsteologi (dette kommer jeg tilbake til i delkapittel 1.4.2) med teologisk tekstanalyse som metode. Det er den teologien talene formidler som skal under lupen; ikke for eksempel retorikken, som ville være naturlig hvis dette var en homiletisk oppgave. I arbeidet med teoridelen vil jeg gjøre bruk av noe litteratur knytta til sjelesorg. Denne litteraturen er relevant fordi den beskriver menneskers opplevelse av skam, ulike typer skam og sier noe om utfordringer og spørsmål som kan oppstå i skambæreres møte med kristen forkynnelse (spesielt knytta til syndsforståelse og gudsbilde).

Denne oppgava har sitt særpreg i fokuset på teologien (dogmatikken) i forkynnelsen knytta til éi målgruppe. Av tidligere forskning som omhandler avhandlingas tema er det verdt å nevne Marie Farstad (2016), Stephen Pattison (2000), Jan-Olav Henriksen (2010) og masteravhandlinga til Ingvild Gjerpe Jacobsen (2017)⁵. Farstad og Pattison skriver begge grunnleggende om hva skam er og kommer inn på hvordan kirker og sjelesørgere kan og bør

---

⁴ Strengt tatt ønsker jeg meg en videre definisjon av forkynnelse og vil si meg enig med blant andre Hans Austnaberg som definerer forkynnelse som «totalformidling av kristen tro» (Austnaberg, 2009, s. 34). Fordi handlinger taler sterkere enn ord må forkynnelse jobbes med helhetlig og man må leve som man lærer. I denne oppgava er det derimot den mer klassiske forkynnelsen, fra en scene eller prekestol, jeg forholder meg til – her er nevnte definisjon anvendelig.

⁵ Utover dette kunne selvsagt mange flere vært nevnt. Det har blitt skrevet en god del om skam (også som et tema i teologien) de siste åra. Se for eksempel Trygve Wyllers (2001) *Skam* hvor forskere fra ulike fagtradisjoner bidrar med kunnskap om hvordan skam spiller en rolle i deres tradisjoner, Marta Cullberg Weston (2010) som skriver utifra et psykologisk perspektiv, om skammens mange ansikter og hvordan den kan håndteres, Finn Skårderud (2001) om hvordan skambegrepet har endra seg og skammens opptreden i behandlingsrommet, James Fowler (1996) som vier fem kapitler i boka *Faithful Change* til temaer om troens møte med skam og Berit Okkenhaug (2009) *Når jeg skjuler mitt ansikt* – sistnevnte vil være sentral i drøftingsdelen.

håndtere skammens utfordringer hos enkeltpersoner. Farstad tar blant annet for seg den destruktive skammen og hvordan man som sjelesørger bør kommunisere i møte med mennesker prega av skam. Hennes bok (og Henriksens nevnte bokkapittel) gis dessuten viktige avklaringer mellom begrepene synd og skam (dette kommer jeg tilbake til i kap. 2.2).

Gjerpe Jacobsen sin masteravhandling tar for seg syndsbegrepet i to andaktsbøker skrevet for ungdom. Hennes fokus er spørsmålet om hvorvidt syndsforkynnelsen i disse bøkene kan gi økt skyld- eller skamfølelse hos ungdom som leser den. Det er tre viktige forskjeller på disse tre og min masteravhandling:

En sentral forskjell handler om fagdisiplin; av de nevnte har bare Henriksen systematisk teologi som utgangspunkt. De andre kommer inn på «synd» og «skam» i teologien, men utgangspunktet for Farstad og Pattison er sjelesorg, helsefag og psykologi, og KRLE/religion og etikk for Gjerpe Jacobsen. I min masteravhandling vil jeg derimot se på «synd» og «skam» som begreper eller størrelser i samtidssteologien (gitt i tre taler) og hvordan dette kommuniserer med samtidas ungdom.

En annen viktig forskjell handler om målgruppe, eller tilhørergruppe: Jeg vil spisse fokuset inn mot éi gruppe (ungdom) i motsetning til Farstad, Pattison og Henriksen som snakker mer generelt om skam. Gjerpe Jacobsen har fokusert på ungdom, men valgt et annet materiale:

Der mitt materiale består av manus fra tre muntlige taler, tar Gjerpe Jackobsen for seg to andaktsbøker. Disse to typene materiell skiller seg fra hverandre på flere måter: Bøkene kommuniserer skriftlig, mens andaktene kommuniserer muntlig (selv om jeg vil forholde meg til dem i transkribert/nedskrevet manus-form). Bøkene består til sammen av flere ord, men er delt opp i kortere andakter. Dvs. at man i ei bok har større mulighet til å undersøke tendenser i forfatterens syn, på den annen side har forkynneren mer rom (i antall ord) til å få fram nyanser og presiseringer i éi muntlig holdt andakt enn på ei side i ei andaktsbok. Gjerpe Jacobsen undersøker dessuten ei bok med amerikansk forfatter og ei med norsk, men ingen av dem har tilknytning til de miljøene jeg henter denne avhandlingas materiale fra.

1.3 Materiale

Jeg skal se på forkynnelse som har ungdom som målgruppe. Kap. 1.2 definerer forkynnelse som fortolkninger av bibelske tekster og kristne dogmer proklamert for ei gruppe

tilhørere og sier noe om begrunnelsen for å velge denne typen materiale. Her kommer mer spesifikt om utvalget jeg har gjort og kriteriene det er gjort på bakgrunn av.

For å nærme meg problemstillinga har jeg valgt å analysere tre taler holdt for ungdom. Formålet er å undersøke hvordan talene tematiserer synd og skam og hvilke teologiske ressurser til orientering og endring som gis i talene. Begrepet «tale» bruker jeg for å kunne favne både bibeltimer og andakter. Ofte forstås andakter som kortere taler (Skjevesland, 1987, s. 14) som inneholder mindre utlegninger og undervisningsdeler, mens bibeltimer har mer dydeundervisning. I arbeidet med denne avhandlinga har jeg vurdert flere bibeltimer og andakter og valgt ut tre, hvorav én er det jeg ville kalle en bibeltime, mens de to andre er kortere andakter. Tre taler som materiale gir selvsagt ikke et representativt utvalg. Jeg ønska her å bruke en god del teori og gå i dybden av teologiseringen i forkynnelsen, og måtte derfor begrense antall taler jeg kunne undersøke.

De tre talene er valgt ut ifra følgende fire kriterier: Det første kriteriet omhandler temaene synd og skam: talene tematiserer minst to av følgende tre fenomener; synd, skam, frelse. Synd og skam er tema for oppgava, det er derfor avgjørende at forkynnelsen tematiserer noe av dette. Frelsesforståelsen er interessant fordi den henger nært sammen med forståelsen av synd i kristen teologi. Skam kan også knyttes til synd; som det å skamme seg over å være syndig, og til frelse; som i forståelsen av at frelsen innebærer frigjøring fra skam. Det er derfor interessant å kartlegge hvilket forhold (eventuelt ikke-eksisterende forhold) det er mellom skam og frelse i talene. Jeg skal diskutere forholdet mellom disse begrepene mer inngående seinere (se kap. 2.2).

Med det andre kriteriet ønsker jeg å sikre at forkynneren nettopp har hatt målgruppa «ungdom» i tankene under forberedelsene og ønska å bidra med forkynnelsen som er relevant for dagens unge. Jeg har derfor valgt taler som er holdt på større arrangement (i begge tilfeller en form for nasjonal sommerleir), med ungdommer som målgruppe. (I det ene tilfellet er det 13 års aldersgrense, i det andre 15 års aldersgrense.) I forlengelsen av dette ligger en antagelse om at forkynnerne har forberedt seg godt (både i forhold til målgruppe og fordi det er et større arrangement) og at det derfor er en gjennomtenkt teologi som kommer til uttrykk i andaktene og bibeltimen.

Arrangementene er dessuten knytta til organisasjoner med ulik teologisk profil, dette som et tredje kriterium. Den ene talen er henta fra en organisasjon som tradisjonelt befinner seg

i den konservative delen av det norske kirkelandskapet, mens de to andre er henta fra en tradisjonelt mer liberal organisasjon.⁶ Begge regnes for å være protestantiske, lutherske organisasjoner. Dette er ingen kvantitativ undersøkelse, men ved å velge taler fra to ulike tradisjoner håper jeg (likevel) å kunne få litt mer «spenn» i materialet. Det tenker jeg er en fordel for analysen, og jeg håper å kunne finne mer enn én måte å snakke om synd og skam på.

For det fjerde ville jeg velge taler som er forholdsvis «nye», de jeg har valgt er holdt i løpet av de siste fem åra. Med dette kriteriet ønsker jeg å sikre at det er dagens ungdomsgenerasjon de har hatt som målgruppe.

I materialet jeg har valgt karakteriserer jeg den ene talen som en bibeltime fordi den har større volum (nesten 4000 ord) og mer inngående bibelundervisning. De to andre talene er to kortere andakter (900-1000 ord). De er laga og holdt av samme forkynner, på samme sommerleir, to dager etter hverandre. Det er to grunner til at jeg velger å ta med to andakter fra den siste forkynneren, sammen med én fra den første. Det ene handler om å yte en viss rettferdighet i forhold til hvor mange ord forkynneren har til rådighet for å si noe om temaene. Det andre handler om å få et bedre grunnlag for analysen og drøftinga. Her ser jeg det som en stor fordel å holde de to siste andaktene sammen, i og med at de er skrevet av samme forkynner og holdt for samme tilhørergruppe. Det gir flere formuleringer og bilder jeg kan bruke i analysen, hvilket er nyttig. Jeg opplever at de to andaktene fra samme forkynner har en tydelig rød tråd og er ment å høres i sammenheng, derfor gir det mening å analysere dem på denne måten. I og med at dette ikke er en homiletisk oppgave, som presisert tidligere, er det av mindre betydning at talene fra den ene forkynneren for eksempel vil ha to innledninger og to avslutninger – det er teologiseringen knytta til synd og skam jeg er interessert i.

Begge talerne er kvinner. Dette ment som en opplysning, ikke som et kriterium for utvalget. Avhandlinga vil ikke i stor grad omhandle kjønnsperspektiv, men jeg vil si noe om

---

⁶ Martinson (2007) forklarer skillet mellom liberal og konservativ som et skille i synet på Bibel og tradisjon, og deres autoritet. Fra konservativt ståsted vil man se Bibel (og eventuelt tradisjon) som høyeste autoritet også der dette bryter med samtidas vitenskap eller ideologier (Martinson, 2007, ss. 55-60). Det følger av dette at man forutsetter en forholdsvis biblisistisk/bokstavelig lesing av Bibelen. Fra liberalt hold vil man derimot være tilhenger av historisk kritisk lesing, og se erfaringer og problemer nåtidas mennesker opplever som mulige autoriteter ved siden av Bibelen. Med dette som bakgrunn blir det også klart hvordan klassiske kirkelige dogmer og tradisjoner står sterkere i konservative leire enn i liberale.

syndsforståelse og kjønnsperspektiv i teoridelen og komme inn på dette også i avhandlingas konstruktive diskusjon.

Jeg har ikke selv vært tilstede der talene ble holdt. Den ene ligger åpent på nett i form av en lydfil, denne har jeg transkribert og vil forholde meg til som tekst. De to andre har jeg fått tilgang til fra forkynneren selv, i manusform. Jeg velger å bruke forkynnelsen anonymt da det ikke er noe poeng for oppgava å knytte det som sies til enkeltpersoner eller spesifikke organisasjoner. Bruken av materialet er godkjent av Personvernombudet for forskning (NSD), se vedlegg 1.

1.4 Metode og disposisjon

1.4.1 Metodologiske refleksjoner

Hvilken forståelse ligger til grunn for metodevalgene jeg gjør i denne avhandlinga? Jeg støtter meg til Clough og Nutbrown (2012, s. 25-31) som forklarer metode som noe som avklarer under hvilke omstendigheter forskeren har møtt sitt objekt, mens «methodology», som jeg her betegner som metodologiske refleksjoner (eller spørsmål), forklarer hvilken forståelse som ligger til grunn for ønsket om å bruke disse metodene (i fortsettelsen velger jeg å bruke «framgangsmåte» og «metode» som synonyme). I arbeidet med avhandlinga legger jeg til grunn en bestemt forståelse av hva teologi er, som får konsekvenser for framgangsmåten i møte med mitt materiale. Det første vil jeg utdype i det følgende, det som mer omhandler metode forstått som framgangsmåte vil jeg beskrive nærmere i kap. 1.4.3.

1.4.2 Hva er teologi og hvor finnes det?

I denne oppgava forutsetter jeg et syn på teologi som noe som er i bruk, og benytter derfor også begrepet «teologisering». Henriksen (2016) skriver om nettopp en slik måte å forstå religion på. Heller enn å se på hva mennesker tror, ser han «religion ut fra hva mennesker gjør, og hvordan de bruker religiøse ressurser» (Henriksen, 2016, s. 360). Afdal beskriver på lignende måte religion som «å navigere i livet» og peker på en forståelse av religion som verb (Afdal, 2013, s. 208). Henriksen forstår videre de religiøse ressursene som ressurser til orientering og endring – dette kommer jeg tilbake til (se kap. 2.1).

Forkynnelse er et sted hvor teologisering hentes inn. At teologi «gjøres» i en preken (Jacobsen D. S., 2015, s. 3) handler om bruken; hvordan «fortellinger, symboler og metaforer

fortolkes inn i en nåtidig sammenheng» (Graff-Kallevåg & Henriksen, upublisert manuskript, s. 2). Hvordan brukes bibelteksta til å si noe inn i dagens kontekst? Eller hvordan brukes begrepet «synd»? Dette er eksempler på spørsmål som forutsetter en forståelse av teologisering som teologi i bruk. Når jeg i min problemstilling spør hvordan synd og skam tematiseres, legger jeg til grunn denne måten å forstå teologisering i forkynnelse på.

Jeg legger til grunn Nils Henrik Gregersens definisjon av dogmatikk og ser dogmatikk som samtidssteologi (Gregersen, 2008, ss. 291-292). Han forstår dogmatikken som både deskriptiv og normativ. I denne oppgava vil analysen være deskriptiv, mens jeg i den konstruktive diskusjonen vil stille spørsmål av mer normativ karakter.

1.4.3 Framgangsmåte

Hvordan nærmer jeg meg så avhandlingas problemstilling? Metoden, forstått som framgangsmåten, som ligger til grunn for det videre arbeidet er i hovedsak teologisk tekstanalyse av forkynnelse. Det vil si en innholdsanalyse. Jeg analyserer talene som tekster på jakt etter det teologiske innholdet; hvilken teologi de skaper med sine bilder, formuleringer, bruk av bibelhistorier etc. En slik analyse tillater et innsnevret fokus på fenomenene synd og skam, hvilket er tjenelig i denne sammenhengen.

Framgangsmåten har noen begrensninger. I første omgang handler dette om hva jeg kan finne ved å analysere forkynnelsen. Jeg finner både synd og skam tematisert i talene, men det vil ikke nødvendigvis si at jeg finner talerens teologi. Et annet moment knytta til analysen av materialet omhandler tilhørerne. Det eneste jeg kan vite noe om er hva talene sier, jeg kan ikke ane noe om hva tilhørerne faktisk hører. Det er en voksende erkjennelse i homiletikken at kommunikasjon skjer i mellomrommet mellom avsender og mottaker (Gaarden, referert i Rystad 2019, s. 20). Hva mottakeren oppfatter avhenger blant annet av hvilke forutsetninger vedkommende har for å fortolke det som sies og i hvor stor grad det er «støy», i form av fysisk støy eller mottakerens fokus på andre ting enn det som sies, som vanskeliggjør kommunikasjonen (Afdal, 2013, s. 44). Hadde dette vært en større oppgave hadde det vært et opplagt valg for meg å foreta en empirisk undersøkelse hvor jeg forsøkte å finne ut noe om hvilken mening som ble skapt hos tilhørerne i møte med forkynnelsen. Det jeg derimot kan og vil se på er teologiseringen knytta til fenomenene synd og skam, i så henseende er forkynnelse som materiale det rette stedet å være.

Den andre halvdel av avhandlinga er en konstruktiv diskusjon. Her vil relevans være det sentrale drøftingskriteriet. Er teologiseringen jeg finner forståelig og aktuell for dagens ungdom? I noen grad ser jeg også på koherens, da knytta til hvordan teologien i forkynnelsen står i forhold til hva man ellers veit om ungdomskultur (blant annet fra ungdomspsykologi), og ved å se på indre sammenhenger i teologien. Det er disse kriteriene jeg bruker i drøftingsdelen uten at det alltid gjøres eksplisitt.

Metoden bærer forøvrig preg av å være kvalitativ og abduktiv. Som teologisk tekstanalyse er dette et kvalitativt studium, der jeg søker å gå i dybden av materialet (Repstad, 2004, s. 16). Det abduktive kommer fram i samspillet mellom teori og empiri (Alvesson og Sköldbberg, referert i Graff-Kallevåg & Kaufman, 2018, s. 21): Jeg gjør her noen valg av teori knytta til forståelsen av og definisjonen av synd og skam. Teorien blir en hjelp inn i arbeidet med analysen av materialet og gir noen bestemte «briller» i lesinga av talene. Samtidig ønsker jeg å la empirien (i talene) belyse og utfordre teorien, slik at det blir en samtale mellom de to. Denne måten å jobbe «nedenfra» på den ene sida og å se materialet i lys av teorien på den andre sida har vært spennende, men også utfordrende. Det har blant annet krevd gjentatte gjennomlesinger på leting etter kategorier. På lignende måte har jeg søkt etter forståelsen av verdensbilder (se kap. 2.4) og ressurser til orientering og endring, og etter gjentatte runder med lesing oppdaga et annet mønster enn det jeg tidligere så.

1.4.4 Om nærhet og distanse i arbeidet

Jeg beveger meg her inn i et forskningsfelt jeg kjenner forholdsvis godt som «utøver», gjennom tre år som vikar for ungdomsprest og mange timers erfaring med ungdomsarbeid (inkludert forkynnelse) både i forkant og etterkant av det. Det gir noen utfordringer i form av at jeg allerede har tanker og meninger om hvordan god forkynnelse til ungdom skal være. Repstad beskriver denne utfordringa på følgende måte; «Å være ekspert på eget felt kan [...] være problematisk fordi man da lett vil ha en tendens til å dele ut karakterer i stedet for å gi presise beskrivelser av det som skjer sett fra aktørens synspunkt» (2004, s. 39). Samtidig er spørsmålet i problemstillinga et spørsmål jeg selv har stilt meg mange ganger, men ennå, da jeg tok fatt på avhandlinga, ikke funnet svar på. Jeg er heller ikke sikker på om det finnes bare ett riktig svar. Min personlige begrunnelse for å studere nettopp dette bunner i et geniunt ønske om å finne bedre måter å forkynne om synd og skam for ungdom på, enn de jeg selv har brukt så langt. Jeg stiller altså ikke med en fasit jeg vil forsvare, men en ektefølt søken etter mulige svar.

De tre talene er dessuten henta fra organisasjoner jeg selv ikke har jobba i eller for, selv om jeg vil si at jeg kjenner dem forholdsvis godt. Det kan gi fordommer å kjenne organisasjoner «utenfra» på den måten, men jeg velger her å stille egne tanker og holdninger som spørsmål snarere enn som påstander. At det ikke er min egen organisasjon eller tradisjon jeg undersøker gir meg også en frihet i forhold til å kunne snu steinene og stille spørsmålene mer åpent enn om det var enda tettere på det jeg selv har stått i. Som Repstad sier kan forhåndskjennskap til miljøet (og i dette tilfellet også rollen som forkynner) være en fordel fordi man bedre kan forstå det som skjer og unngå misforståelser (2004, s. 39). Min egen erfaring som forkynner for ungdom ser jeg derfor som en fordel i møte med talene jeg skal analysere – det gjør meg også ydmyk overfor utfordringene forkynnerne har stått overfor.

1.4.5 Disposisjon

Oppgava er delt i to hoveddeler, hvor den første er en analysedel som undersøker hvordan talene forkynner om synd og skam. I forkant av disse kommer en teoridel som legger grunnlaget for analysen. I teoridelen gis definisjoner av synd og skam, som en hjelp til å kunne analysere nettopp disse fenomenene i forkynnelsen. Jeg presenterer deretter Jones modell av «fem teologiske verdener» (1989) som et analyseapparat for talene. Denne modellen viser hvordan man kan snakke teologisk innenfor ulike verdensbilder. Ved å analysere talene i lys av de fem teologiske verdenene kan jeg se hvilket verdensbilde forkynnelsen reflekterer. På bakgrunn av dette vil jeg spørre videre i drøftingsdelen om det ligger ressurser til orientering og endring i dette verdensbildet som er relevante for dagens ungdoms livsmestring. Her legger jeg til grunn Henriksens (2016) forståelse av religion som noe som yter nettopp slike ressurser (dette kommer jeg tilbake til). Slik blir modellen av «fem teologiske verdener» en viktig teori i drøftinga mi av forkynnelsens relevans for ungdom. Den første delen av teorikapittelet definerer ressurser til orientering og endring. Denne teorien gir meg mulighet til å se hvilke teologiske ressurser forkynnelsen tilbyr ungdom til hjelp med deres livsmestring (mer om disse begrepene i kap. 2.1), og er derfor av stor betydning for å kunne gi svar på problemstillinga jeg stilte innledningsvis. I den konstruktive disusjonen vil relevansen denne teologiseringen har for dagens ungdom være det sentrale spørsmålet.

Jeg er klar over at dette framstår som relativt mye teori for en såpass begrensa oppgave som denne. Begrunnelsen for de enkelte delene er gitt over. I tillegg er det å si at jeg er spesielt interessert i her å se hvordan teori kan settes sammen på en fruktbar måte. Ved oppgavas slutt

er det mitt håp at leseren vil ha sett hvordan de ulike teoridelene har bidratt til å gi både analysen og drøftingsdelen den breidde og innsikt en problemstilling som den jeg starta med fortjener.

Analysedelen er den deskriptive delen av oppgava hvor de tre talene blir eksempler på hvordan dagens ungdomsforkynnelse snakker om synd og skam. Her vil jeg først ligge tett på materialet, arbeide med det «nedenfra» og forsøke å beskrive hvordan synd og skam tematiseres. I forlengelsen av dette vil jeg også se på hva slags gudsbilder talene framstiller og hvordan Gud, ifølge disse gudsbildene, forholder seg til synd og skam. Jeg har valgt å vektlegge gudsforståelse fordi dette framsto som et veldig viktig tema som kom fram der synd og skam tematiseres. Menneskesyn kunne også vært en kategori for seg. Dette ser jeg på både i tilknytning til synd/skam, gudsbilde og de teologiske verdenene. Frelsesforståelsen klinger dessuten med i analysen av de nevnte kategoriene.

Etter «nedenfra»-delen av analysen velger jeg en litt annen tilnærming, med en noe større avstand til materialet og mer utstrakt bruk av teori utenfra. I denne andre analysedelen vil jeg undersøke talene utifra fem teologiske verdensbilder (se kap. 2.4) og kort vise hvilke ressurser talene tilbyr til orientering og endring. Til slutt i analysedelen vil jeg oppsummere og sammenligne talene kort og utifra dette stille oppfølgings spørsmål jeg ønsker å fokusere på i drøftingsdelen.

Den andre hoveddelen er en konstruktiv diskusjon hvor jeg spør hvilke konsekvenser disse funnene får: hvilke ressurser gir denne forkynnelsen til dagens ungdom? Yter den ressurser til hjelp for deres livsmestring, forstått som og begrensa til ressursene de tilbyr til orientering og endring?

1.5 Målsetting og relevans

Med denne oppgava ønsker jeg å bidra i og til diskusjonen om hvordan kristen forkynnelse kan gi ressurser til hjelp for ungdoms livsmestring. Hva er den kristne tro sitt svar på deres behov? Et eksempel på at dette er et høyst relevant spørsmål er Magelssens etterlysning av syndsforkynnelse for dagens unge, som jeg nevnte innledningsvis (se kap. 1.1).

Gregersens definisjon av samtidsteologi er tidligere nevnt (kap. 1.4). Han mener man ved å bruke dogmatisk analyse kan gå videre til å utarbeide forslag til nye måter å formulere og kommunisere kristendommens sentrale anliggender på (Gregersen, 2008, s. 303). Det er nettopp

denne tanken som ligger til grunn for mitt arbeid her; gjennom analyse av samtidsforkynnelse for ungdom kan teologiens begreper, styrker og mangler bli klarere. Med kunnskap om dagens ungdomsgenerasjon kan man videre jobbe med å finne formuleringer, bilder, historier osv. med et innhold som yter ressurser til ungdommenes mestring av livet slik det er.

2 Teori

I teorikapittelet vil sentrale begreper bli definert. Jeg vil først si noe om hvordan teolgien kan bidra med ressurser til orientering og endring, og hvordan jeg definerer dette som livsmestring. Deretter vil jeg presentere teori knytta til forståelsen av synd og skam, og til slutt en inndeling i fem teologiske verdensbilder. Når jeg velger å ikke ta med teori knytta til dagens ungdomskultur her, er det fordi dette ikke er sentralt for analysen. For å unngå for mange gjentakelser drar jeg dette inn i drøftingsdelen isteden.

2.1 Ressurser til orientering og endring

Sammen med analysen av hvordan synd og skam tematiseres i forkynnelsen ønsker jeg å se på hvordan denne tematiseringen kan yte teologiske ressurser til orientering og endring. Som nevnt i kap. 1.4.2 handler teologisering om fortolkning av kristen tro og praksis. Henriksen forstår teologisering som en praksis som er retta nettopp mot orientering og endring (Henriksen bruker «endring» og «transformasjon» som synonymmer) (Henriksen, 2016, s. 360). Teologiseringen yter ressurser til orientering ved å si noe om hvordan mennesket kan se seg selv, hva som skal få fokus og hvordan erfaringene det gjør av å være menneske i verden kan fortolkes (Henriksen, 2016, s. 361). Teologiseringen yter også ressurser til endring ved å legitimere og forklare religiøse praksiser som bidrar til å skape endring (Henriksen 2016, s. 361). Hva sier forkynnelsen for eksempel om tenkemåter og holdninger og hvordan disse bør endres? I analysedelen av oppgava vil jeg se på hvilke mulige ressurser til orientering og endring forkynnelsen gir. I drøftingsdelen vil jeg diskutere om disse funnene yter ressurser til hjelp for «generasjon prestasjon» og deres livsmestring.

Hva mener jeg så med livsmestring? Ifølge Nygaard (2018) handler livsmestring om «å gi de unge noe å leve på» (Nygaard, 2018, s.162). Framfor å forstå livsmestringsbegrepet som individorientert⁷, hvor mestringa knyttes til i hvilken grad individet takler «stress eller truende situasjoner» (Olsson, 2015), forstår hun begrepet som systemorientert. Det handler om hvilke «ressurser som er tilgjengelige for det enkelte mennesket i relasjoner, og i samspillet mellom

---

⁷ Blant andre Ole Jacob Madsen har gått hardt ut mot denne måten å definere og jobbe for barn og unges livsmestring på. Han mener et individorientert mestringsbegrep, hvor fokuset blir på hvordan man kan mestre stress, bare skaper et sterkere prestasjonsjag og større sjanse for at de «flinke» vil lykkes, og andre mislykkes. Se for eksempel hans kronikk på NRKs nettsider (Madsen, 2019).

ulike systemer, som sosiale nettverk, støtteapparat, institusjoner og samfunnet som helhet» (Nygaard, 2018, s. 165). Hun viser til psykologen Kenneth Pargament (Pergament, referert i Nygaard, 2018, s. 165) og definerer mestring som «en søken etter det betydningsfulle i perioder med stress» (Nygaard, 2018, s. 165). I denne avhandlinga ser jeg altså på hvordan teologiske ressurser til orientering og endring kan være «betydningsfulle» for dagens unge og deres livsmestring.

2.2 Synd og tre s-er synden må skilles fra

Begrepet «synd» er sentralt i kristen tro og teologi, og er for eksempel utlagt i noen av de eldste nytestemantlige tekstene. Grunnleggende har man gjerne snakka om arvesynd (eller ursynd). Arvesynsbegrepet knyttes til fortellinga om Adam og Evas fall, der fortellinga forstås som omhandlende en destruksjon av det Gud skapte mennesket til å være, en destruksjon som preger mennesket og historia (Heberlein, 2007, s 193-195). I det følgende vil jeg først si noe om viktigheten av å skille mellom synd og tre begreper synden på ulike måter kan tenkes å være knytta til. Deretter vil jeg kort gi et innblikk i hvordan kjønnsperspektiv er relevant for forståelsen av synd.

Når man stiger inn i problematikken knytta til synd og skam er det i alle fall fire s-er det er viktig å skille fra hverandre: synd, skyld, skam(følelse) og skyldfølelse. «Synd betegner i kristen teologi dypest sett det som skiller mennesket fra Guds skapertanke og vilje, og kan best forstås som en eksistensiell menneskelig stilling i relasjonen til Gud, ikke primært som et moralsk begrep» skriver Marie Farstad (Farstad, 2016, s. 259). Hun mener det er snakk om en grunnleggende mistillit overfor Gud, ikke et juridisk skyldspørsmål. Med dette peker hun på synden nettopp som noe annet enn skyld.

Henriksen forklarer videre (Henriksen, 2003, s. 218-219) hvordan «synden kan manifestere seg i skyld», men at det altså er den veien og ikke motsatt. «Mennesket er ikke en synder fordi det pådrar seg skyld. Tvert imot er det fordi det er en synder som lever i motsetning til Guds bestemmelse for dets liv, at det pådrar seg skyld i forhold til både Gud, medmennesker og seg selv.» (Henriksen, 2003, s. 219). Menneskets skyld kommer altså som en følge av at det er en synder.

Dette kompliseres ytterligere når begrepene skam og skyldfølelse hentes inn. Skyld knyttes til subjektets handlinger, mens skam knyttes til subjektets selv. Skammen gir derfor en

følelse av å være feil og er, slik Follesø beskriver det; «den andres øyne inne i en selv, det er når det er uutholdelig å tenke på hva andre tenker om en» (Follesø, 2003, s. 102). Follesø betegner også skyld som en følelse. Skyldfølelse inneholder «anger og selvkritikk over å ha gjort noe som i de fleste verdisystemer blir sett på som galt.» (Follesø, 2003, s. 119). Men hverken skam eller skyldfølelse trenger å være knytta til skyld. Tvert imot – man kan kjenne på skam– og skyldfølelse uten å være skyld i noe, og man kan være skyld i noe uten å kjenne hverken skam eller skyldfølelse for det (Farstad, 2016, s. 28). I drøftingsdelen av oppgava vil jeg komme mer inn på hvordan en sammenblanding av synd med skam (og de andre nevnte begrepene) kan være problematisk for en som bærer på skam.

Flere feminisiske teologer har, utifra et kjønnspektiv, pekt på det problematiske med noen bestemte oppfatninger av hva synd er. Den tradisjonelle forståelsen av synd har handla om mennesket som selvpoptatt og hovmodig. Blant andre Valerie Saving Goldstein (1960) problematiserer denne syndsforståelsen. Hvis bildet av at det å hevde seg selv, være stolt av den man er etc. knyttes til synd og noe som er negativt kan det bidra til å begrense livet (både for kvinner og andre) (Goldstein, 1960, s. 100). Dersom man isteden utvider syndsbegrepet og påpeker at det å se ned på seg selv, aldri prioritere egne ønsker etc. også kan være synd, vil kvinner (og andre) få en mulighet til å se dette som noe negativt som bør jobbes med. I denne avhandlinga er dette et relevant spørsmål blant annet fordi bestemte forståelser av synd kan være problematiske for mennesker som bærer på stor skam. I drøftingsdelen kommer jeg dessuten inn på hvordan dette også kan være et relevant perspektiv i møte med ungdom.

2.3 Skam

Nå har kap. 2.2 allerede rydda litt opp i forvirringa rundt hva som er skyld, skam, synd og skyldfølelse. Med tanke på det videre arbeidet er det nødvendig å si litt mer om skammen og dens ulike kategorier. Det finnes sunn skam. Det er den skammen som beskytter oss, som hjelper oss å regulere «det relasjonelle og sosiale livet» (Farstad, 2016, s. 34). Men det er ikke den sunne skammen jeg ønsker å fokusere på i denne oppgava, selv om det er viktig å være klar over at all skam ikke trenger å være negativ eller ødeleggende.

Med en todeling går skillet mellom sunn og usunn skam. Den usunne skammen kan også kalles destruktiv, eller patologisk. Det som skiller denne typen skam fra mildere varianter er «skammens relasjonelle røtter og [...] graden av forsvar som er påkrevet for å leve med den»

(Farstad, 2016, s. 64). Den kan ha sitt utspring i et barns opplevelse av å ikke bli akseptert og tatt i mot «som det er», hvor barnet ikke får utvikle seg som et selvstendig selv (Henriksen, 2010, s. 94) med det resultat at for eksempel bestemte følelser blir noe man forsøker å skjule. For en bærer av destruktiv skam er dette så dypt internalisert i personen at man ikke opplever seg selv som verdt å elske, eller verdt å bry seg om.

Henriksen (2010, s. 93) deler i tre typer skam, det vil si at han deler den usunne skammen i to.⁸ Denne inndeling ser jeg som svært nyttig for denne oppgava. Ved siden av den destruktive (eller patologiske) skammen – som er så alvorlig at den «krever inngående og langsiktige former for behandling» (Henriksen, 2010, s. 93) – finnes det noe Henriksen kaller sårbarhetsskam; «Det kan handle om å ikke leve opp til idealer, eller skape berettiget eller uberettiget skuffelse hos seg selv eller andre, som innebærer at diskrepansen i selvbildet blir erfarbar og virker inn på sosiale relasjoner» (Henriksen, 2010, s. 93). Denne skammen er i høyeste grad usunn og kan ha patologiske trekk, men er likevel mer midlertidig og avgrensa enn det Henriksen ellers definerer som patologisk skam. I analysedelen vil jeg se på hvilke typer skam som tematiseres og hvordan disse knyttes, eller ikke knyttes til synd (og skyld), samt om og hvordan teologiseringen om dette tilbyr ressurser for orientering og endring.

2.4 Teologiske verdener

Hvis man stiller spørsmål som «hva er synd?» eller «hvordan skjer forsoninga i Jesus, mellom Gud og menneske?» vil man kunne få ulike svar alt etter konfesjon, tid og sted. Det er da også gjort mange forsøk på inndelinger og systematiseringer av de ulike måtene å forstå forsoningslære på.⁹ En som velger et bredere fokus enn forsoningsteorier aleine er Paul Jones. I sin bok *Theological Worlds* (Jones, 1989) legger han en sosialantropologisk undersøkelse til grunn og deler inn i fem «teologiske verdener». Det vil si fem måter å se og fortolke virkeligheten på, fem «verdensbilder». Det grunnleggende spørsmålet er hvilke fem eksistensielle problemer mennesker kjemper for å løse. Kristne kan enes om at det er noe

---

⁸ Farstad deler forøvrig i fem typer skam (Farstad, 2016, s. 32), hvor «akutt skam» og «forsvarsskam» kommer i tillegg til de tre Henriksen nevner. Skal man gå dypere inn i sjelesorg og psykologi vil det være hensiktsmessig å se på Farstad sin inndeling.

⁹ Se for eksempel Aulén (1931) som deler i tre forsoningsmodeller; objektiv, subjektiv og klassisk. Eller Ted Peters (2006) inndeling i seks; : 1) Jesus som lærer av sann kunnskap 2) Jesus som moralsk eksempel og en «influencer» 3) Jesus som seierherre og frigjører 4) Jesus som tilfredsstillelse (satisfaction) 5) Jesus som det glade bytte (byttehandel) 6) Jesus som den siste syndebukk.

grunnleggende galt med mennesket, og at mennesket selv ikke kan løse situasjonen (Jones, 1989, s. 185). Men utover denne enigheten deler oppfatningene seg (ifølge Jones) i fem.

Som nevnt i kap. 1.4.6 vil jeg i analysen undersøke hvilket teologisk verdensbilde man kan finne i talene. Dette er teoretiske kategorier som forkynnerne ikke nødvendigvis kjenner til, men som jeg ser som hensiktsmessig å gjøre bruk av i arbeidet med å forstå forkynnelsen bedre. I den konstruktive diskusjonen vil jeg drøfte hvorvidt det jeg finner reflektert i mitt materiale gir relevante ressurser til hjelp for unges livsmestring. Jones selv gir et utfyllende bilde av hver teologiske verden i sin bok. I det følgende vil jeg kort skissere noen hovedpunkter.

2.4.1 I: Adskillelse og gjenforening (Separation and Reunion)

I dette verdensbildet ligger en grunnleggende følelse av å være skapt for å høre til, men samtidig oppleve seg som en fremmed i verden. Man kan lete etter det perfekte vennskap eller ekteskap, men det blir aldri nok (Jones, 1989, s. 47). Det store spørsmålet er «hvorfor». Den store lengselen mennesket kjenner på er lengselen etter å komme hjem dit man hører til. Løsninga er en sterk erfaring av å få en forsmak på det å komme hjem. Et bibelsk eksempel på dette verdensbildet kan være lignelsen om den hjemkomne sønnen i Luk 15.

2.4.2 II: Konflikt og oppreisning (Conflict and Vindication)

I dette verdensbildet er verden her og nå i fokus. Verden er åsted for konflikter og konkurranse hvor vinnerne bestemmer reglene. Lengselen er derfor en lengsel etter endring, frigjøring – ikke som i en transendent erfaring, men i det faktiske her og nå. Guds navn *Emmanuel* («Gud med oss») gir et bilde av hvordan Gud ser ut her. Gud tar side i striden, kjemper for de undertrykte, de forlatte, taperne. Typisk for dette verdensbildet er å vise til Det gamle testamentet og «frelse» som det å seire i krig (Jones, 1989, s. 192).

2.4.3 III: Tomhet og oppfyllelse (Emptiness and Fulfillment)

I det tredje verdensbildet søker mennesket etter helhet. Mennesket kjenner seg tomt, usynlig, ubetydelig. Ved å leve til det fullkomne viser Jesus ikke bare at han identifiserer seg med menneskene, men at *imago dei* (skapt i Guds bilde) er sant og mulig (Jones, 1989, s. 199). Erfaringa av å være en fremmed for seg selv («self-estrangement» er begrepet Jones bruker) endres i det man kjenner seg elska tilstrekkelig til at man selv kan ta risikoen ved å elske andre,

og dermed bli den man egentlig er (Jones, 1989, s. 197). Å se seg selv slik kan mennesket gjøre fordi Gud ser mennesket slik Gud ser Jesus. Jesus er her både lærer og modell.

2.4.4 IV: Fordømmelse og tilgivelse (Condemnation and Forgiveness)

I verdensbilde IV ligger menneskets skyldspørsmål i bunnen. Problemet er ikke noe som skjer med oss som mennesker, eller noe mennesket selv velger, men hvordan vi er når vi blir født (arvesynd). Mennesket har i utgangspunktet ikke fortjent å få tilgivelse, men kjærligheten ofrer på menneskets vegne og tilgir. Det finnes flere varianter av denne. For eksempel kan man se fordømmelsen mer som positiv fordømmelse, det vil si som et korrektiv, en prøvelse eller test. Eller man kan se Jesu død som en offerdød med vekt på treenigheten; Gud ofra noe av sitt eget kjøtt. Eller, man kan se Jesu handling mer som et symbol; det er uansett ikke noen betaling som kan gjøre opp overfor Gud derfor er det til syvende og sist Guds nåde som gjør at betalinga aksepteres (Jones, 1989, s. 209).

2.4.5 V: Lidelse og utholdenhet (Suffering and Endurance)

I verdensbilde V er livet en lidelse hvor man roper med Jesus «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg?». Jones skriver at det for eksempel kan dreie seg om noen som har fått en uhelbredelig type kreft eller noen som har fulgt en nær venn på sin sykdomsreise inn i døden (Jones, 1989, s. 103). Tingenes tilstand kan ikke endres, forsoninga er derfor at Gud identifiserer seg med verden og utholder lidelsen sammen med mennesket. Jesaja 53, Guds lidende tjener, forstått som Gud som lider – ikke for oss, men *med* oss – er kanskje et av de sterkeste bibelske vitnene for en slik forståelse (Jones, 1989, s. 215-217).

3 Analyse

I analysedelen vil jeg (som nevnt i kap. 1.4.6) først se på tekstene «nedenfra». Det vil si at jeg vil ligge tett på tekstene og undersøke hvordan de tematiserer synd og skam, og hva som er forholdet mellom synd og skam i tekstene. Her vil jeg også se på hvilken gudsforståelse som kommer til uttrykk i forkynnelsen. Som nevnt i kap. 1.4.6 har jeg valgt å vektlegge gudsbilde fordi dette framsto som et sentralt tema der synd og skam tematiseres. På denne måten jobber jeg «nedenfra» ved å fokusere på undertemaer knytta til synd og skam som jeg finner vektlagt i teksta.

I den andre delen av analysen vil jeg først se forkynnelsen i lys av teori knytta til de fem teologiske verdensbildene. Som nevnt i kap. 1.4.6 viser denne modellen hvordan man kan snakke teologisk innenfor ulike verdener. I analysen vil jeg se på hvilke(t) verdensbilde(r) talene reflekterer, gjennom blant annet å se på hvilke problemer og løsninger de skisserer som viktige for mennesker. Dette vil videre bli et viktig poeng i drøftingsdelen – hvorvidt denne/disse teologiske verdensbildene gir ungdom relevante ressurser til livsmestring. Deretter vil jeg kort vise hvilke ressurser til orientering og endring jeg mener finnes i forkynnelsen – dette vil jeg komme tilbake til i drøftingsdelen. Til slutt vil jeg oppsummere det jeg mener er de mest sentrale likhetene og forskjellene mellom talene og knytte dette til spørsmål jeg vil ta for meg i drøftingskapittelet.

Aller først i analysen vil jeg gi en introduksjon til den aktuelle talen ved å si noe om hvilke bibelfortellinger, bilder eller uttrykk som vektlegges.

3.1 Hjem-talen

3.1.1 Bakgrunn

Denne første talen er en bibeltime holdt på et stevne for ungdommer med nedre aldersgrense 15 år. Jeg har vært inne på at det er forholdsvis stor forskjell på lengden på talene. Denne første er vesentlig lengre enn de andre og inneholder mer dybeundervisning (blant annet en utlegning om hva synd er).

Bibeltimen introduseres med en reklamevideo fra T Mobile (amerikansk teleoperatør) hvor tilfeldige mennesker ønskes velkommen med sang og dans på Heathrow Air Port. Det å

ønskes velkommen hjem, slik som i videoen, er temaet det spinnes videre på. Forkynneren kommer inn på begrepet «kall» og uttrykker at det kallet hun skal snakke om i dag er det viktigste av alle; nemlig kallet fra Gud til å komme hjem til han.¹⁰ Jeg vil i fortsettelsen referere til denne talen som «Hjem-talen».

Lignelsen om den hjemkomne sønn fra Luk 15 er en hovedfortelling i bibeltimen; forkynneren viser stadig tilbake til denne og bruker lignelsen til å forklare og utdype flere viktige poeng. Lignelsen formidles muntlig med hennes egne ord. I og med at denne fortellinga framstår som såpass sentral i forkynnelsen gir jeg her en kort oppsummering av hennes versjon: En far har to sønner. Den ene av sønnene ber om å få sin del av arven fra faren. Deretter reiser han ut for å oppleve verden og sløser bort alle pengene («sløse» er en beskrivelse både bibelteksta og forkynneren bruker om sønnens handlinger). Når han bestemmer seg for å komme hjem blir han møtt med åpne armer av faren sin, mens broren blir sint og føler seg urettferdig behandla. Faren i denne fortellinga brukes videre som et bilde på Gud som den som kaller menneskene hjem til seg (dette kommer jeg tilbake til).

3.1.2 Hvordan tematiseres synd i forkynnelsen?

Jeg mener bibeltimen rommer tre ulike måter å forstå synd på. Den første er en moralsk forståelse av menneskets handlinger, den andre er en relasjonell forståelse hvor mennesket bryter relasjonen til Gud. Til slutt vises det også en forståelse hvor synden knyttes til det å leve i en verden hvor både godt og ondt er tilstede. I det følgende vil jeg vise på hvilken måte jeg mener disse tre syndsdimensjonene kommer fram i bibeltimen. Men først må jeg si noe om hvordan lignelsen knyttes til forståelsen av Gud.¹¹

I introduksjonen til lignelsen sier forkynneren at «denne historien gir oss et innblikk i hvordan Gud ønsker oss velkommen hjem». Seinere gjentas poenget ved å beskrive Jesu hensikt med å fortelle lignelsen som et ønske fra Jesus om å «vise oss at det er sånn Gud tar imot oss». Etter fortellinga beskrives Gud med en kjærighet større enn det mennesker kan ha, en kjærighet som «tar imot meg som jeg er og har plass til meg». På denne måten bruker

---

¹⁰ Både denne talen og de to andre talene bruker konsekvent pronomenet «han» om Gud. I analysedelen ønsker jeg å ligge tett på forkynnelsen og presentere min forståelse av teologien i talene, derfor velger jeg også å bruke «han» om Gud i denne delen av oppgava.

¹¹ Når jeg i fortsettelsen refererer til bibelteksta, er det forkynnelsens gjengivelse av denne jeg sikter til, med mindre annet er spesifisert.

forkynneren fortellinga som et bilde på Gud, og ikke minst på hvordan Gud tar imot mennesker som er som sønnen i lignelsen.

På lignende måte bruker forkynneren sønnen som et bilde på hvordan det er å være menneske i møte med Gud. Øyeblikket der «sønnen kom til seg selv» beskrives som et «vendepunkt». Forkynneren sier videre at Jesus kalte dette for «å vende om» (selv om dette ikke er et uttrykk som brukes av Jesus i nevnte bibeltekst). Deretter forteller hun om hvordan Gud «tar imot oss» med ordene «Vend om og kom hjem!» og plasserer på den måten seg selv og tilhørerne i samme posisjon overfor Gud som det sønnen var i.

Den eneste i lignelsen (i bibelteksta så vel som i forkynnerens gjengivelse) som bruker begrepet «synd», er sønnen. Etter punktet hvor han «kom til seg selv» (sitat forkynneren henter fra bibelteksta) betenger sønnen sine egne handlinger som å ha «synda mot himmelen og mot deg» (hvor «deg» brukes i teksta om faren). Begreper som omvendelse og tilgivelse er nevnt flere ganger i forkynnelsen. Omvendelsen skildres med henvisning til sønnen som det å «komme til seg selv», hvilket forkynneren beskriver som å «innse» at man trenger hjelp. Den hjelpen man trenger handler om at «jeg (...) ikke kan bli kvitt min egen synd ved å prøve å gjøre det rette, det er bare Jesus som kan rense meg fra innsida.». Forkynneren presenterer det som at Gud sier: «Vend om og kom hjem. (...) Få min tilgivelse, (...) start på nytt, bo hos meg.» Når det å få tilgivelse og starte på nytt kobles til det å vende om slik som her er det vanskelig å tolke det som noe annet enn en moralsk forståelse av synden. Synden er et brudd på Guds vilje. Når forkynnerens bruk av lignelsen ses på bakgrunn av det som nå er sagt om synd kan man argumentere for at forkynneren forstår sønnens «sløsing» og «ville liv» som moralsk synd. Når sønnen sier han har «synda mot himmelen og mot deg» viser dette til noe som omhandler moralsk feiling overfor faren, overfor Gud.

Faren bruker ikke begrepet «synd» (hverken i bibelteksta eller i forkynnerens gjengivelse), men beskriver hendelsen som at «sønnen var død og er blitt levende. Han var kommet bort og er funnet igjen.». Dette kan peke på en annen forståelse av synden enn det som har med sløsing eller «vilt liv» å gjøre. Sønnen brøt relasjonen de hadde ved ved å fullføre arveoppgjøret mens faren ennå var i live og reise sin vei. Farens ord kan derfor peke på at deres far-sønn-forhold ikke lenger var levende. Er det andre deler av bibeltimen som gir grunnlag for å forstå synden som et slikt relasjonsbrudd?

I et eget avsnitt om synd definerer forkynneren synden som «tanker, [...] holdninger, [...] handlinger, som bryter ned relasjonen til oss selv, [...] til andre, til omgivelsene og ikke minst til Gud». Relasjon kan her se ut til å være et sentralt begrep når det snakkes om synd; relasjonen til Gud, til en selv og menneskene rundt brytes ned av synden. Forkynneren beskriver synd som menneskenes holdning til Gud, hvor mennesket sier «jeg vil ikke ha noe med deg eller dine planer å gjøre, jeg vil være gud i mitt eget liv.» Sett i sammenheng med farens ord om sønnen som var «kommet bort og er funnet igjen» viser dette en annen fortolkning av synden som noe som omhandler brudd i relasjonen til Gud.

Forkynneren presenterer altså en forståelse av synd som et moralsk problem på den ene sida, og som et relasjonelt problem på den andre sida. Begge disse forståelsene kan stemme med beskrivelsen hennes av synd som noe som kan «hindre oss fra i det hele tatt å reise hjem» (underforstått «til Gud»). Men i siste halvdel av bibeltimen presenterer hun fire utfordringer som også kan oppleves som hindringer for forholdet mellom Gud og mennesker, men som ikke forstås hverken primært som moralske valg eller som menneskets avvisning av Gud; altså hverken primært det moralske eller det relasjonelle.

En av de fire utfordringene er sorg og smerte. Det kan være å oppleve «tragiske ting i livet vårt» eller det å bare ha det så «innmari vondt på innsida». En annen utfordring som nevnes er det å ha med seg vonde erfaringer hjemmefra. Dette skildres som et eksempel på noe som kan påvirke gudsbildet (mer om dette i kap. 3.1.4), men gir også en forståelse av hvordan andre menneskers ord og handlinger (eller eventuelt manglende ord og handlinger) kan være smertefulle for den som blir utsatt for det. Synden «rammer» altså ikke bare den enkelte i form av tilbøyelighet til å synde men er også noe som kan ramme vilkårlig (som sorg) eller ramme i relasjoner til andre (for eksempel i familien). Jeg mener her å se en forståelse av synd som forutsetter at det i menneskelivet «finnes både godt og ondt» og at «det onde» kan brukes som et begrep som omfatter både «det som stammer fra mennesker og fra naturen» (Hegstad, 2015, ss. 117-118). I og med at forkynneren ikke bruker begrepet «synd» om disse fire utfordringene, ville det være søkt av meg å definere alt dette som synd. Det kan også ses som en konsekvens av syndefallet (se kap. 2.2) og det at man lever i en «ødelagt» verden. Men det peker i alle fall på at man som menneske kan være offer for andre menneskers syndighet (jamfør det å ha dårlige erfaringer hjemmefra), noe som stemmer godt med feminisitiske røster (Moltmann, 2006, s.

128-129). Her er det onde tilstede både i menneskers synd og den vilkårlige naturen (som sjukdom, naturkatastrofer osv.).

3.1.3 Hvordan tematiseres skam i forkynnelsen?

Selve ordet eller begrepet «skam» brukes ikke i denne bibeltimen, men jeg mener skam likevel er noe taleren tematiserer. Det er spesielt to, muligens tre, avsnitt hvor jeg mener skam tematiseres. Jeg vil nå se nærmere på disse før jeg til slutt sier noe om forholdet mellom fenomenene synd og skam i talen.

Det første avsnittet starter med et spørsmål forkynneren mener er felles for alle mennesker; en uro for hvorvidt det er noen som elsker meg, eller om en slik kjærlighet «som har plass til meg» i det hele tatt finnes. Ved å spørre «er det noen som vil regne med meg? Som har lyst til å ha meg i nærheten i sitt liv?» peker forkynneren på en uro mennesker kan kjenne på uavhengig av spørsmålet om skyld.

Spørsmålene om å være elska og regna med presenteres som grunnleggende spørsmål mennesket stiller, og er spørsmål man gjerne forbinder med skam (se kap. 2.3 om skam som det å oppleve at «man ikke er verdt å bry seg om eller elske»). En uro for at det ikke finnes noen som elsker eller anerkjenner en «slik man er» kan være en del av sårbarhetsskam. Dersom det dreier seg om en selverkjennelse av at «slik er det – det er ingen som elsker meg som jeg er» vil det kunne være en beskrivelse av deler av en destruktiv skam (se Henriksens definisjoner i kap. 2.3). Jeg tolker spørsmålene i forkynnelsen som å være åpne for begge disse fortolkningene.

Det andre avsnittet jeg mener spesielt tematiserer skam kommer som det siste av fire eksempler på utfordringer som kan gjøre det vanskelig å erkjenne at man har et hjem hos Gud. Avsnittet adresserer «en følelse kanskje noen av dere har [...av at] du ikke er verdt noe.», hvilket er en karakteristisk skildring av hvordan skammen angriper selvbilde og opplevelsen av egenverdi (se diskusjon kap. 2.3). Slike beskrivelser brukes gjerne for å si noe om forskjellen på skamfølelse og skyldfølelse. Skyldfølelsen er knytta til noe man har gjort (eller ikke gjort), mens skamfølelsen handler om forståelsen av hvem man er og påpeker at det er noe feil med en selv som menneske (jamfør Follesø sin definisjon i kap. 2.2). Skamopplevelsen det vises til virker forholdsvis brutal. Det å føle at man ikke er verdt noe, er i beste fall en opplevelse av sårbarhetsskam som bare gjelder en kortere periode, men kan også være destruktiv skam dersom

dette er noe mennesket kjenner på ofte og som preger livet og handlingene for vedkommende (jamfør Farstads beskrivelse av destruktiv skam som dypt «internalisert» (2016, s. 64)).

Der hvor det snakkes om det å føle at man ikke er verdt noe beskrives det at denne følelsen kan gjøre at man tenker at man ikke hører hjemme hos Gud. Det er noe forvirrende at taleren i samme avsnitt peker på sønnen fra lignelsen og synden som noe som har skapt et skille mellom Gud og mennesker. Knyttes da denne opplevelsen til synd og skyld? I kap. 3.1.2 var jeg inne på en annen forståelse av synden enn den moralske, nemlig en forståelse av verden som et sted hvor mennesket også rammes av andres synd og av vilkårlig smerte. Jeg mener det er denne syndsforståelsen som kommer til uttrykk i dette avsnittet, derfor er også skammen som tematiseres løsrevet fra skyld. Følelsen av å ikke være verdt noe er noe som hindrer mennesket i å se Guds kjærlighet til en selv. Følelsen tilhører det syndige i verden – det som skiller Gud og menneske, men dreier seg ikke om skyld man skal be om tilgivelse for – snarere om noe vondt man opplever og som man skal få hjelp med å komme gjennom. Forkynnerens råd er da også å gå til forbønn og la noen fortelle en på vegne av Gud at man er elska.

Det siste av de tre avsnittene jeg mener tematiserer skam, er det minst tydelige da det også kan leses som en del av en moralsk syndsforståelse. Forkynneren siterer en sangtekst av bandet Leeland og sier den handler om å få ta plass ved Herrens bord uten å ha fortjent det med egne gjerninger. «Jeg ser ikke lenger min ødelagthet (brokenness)» siterer hun fra sangen. «Ødelagtheten» og det å ikke fortjene kan være uttrykk som peker i retning av en moralsk syndsforståelse. På den annen side er det å kjenne seg ødelagt en beskrivelse som går på selvet, slik jeg har beskrevet det i kap. 2.2 som å «være feil», i motsetning til skylden, som går på subjektets handlinger. Forkynneren beskriver i fortsettelsen Gud som en som bærer mennesket til sitt bord, fordi mennesket er «såra og knust». «Såra og knust» trenger ikke omhandle skam, men i sammenhengen gir det mening å tolke det slik: Mennesket er «såra og knust», kjenner seg ødelagt, og opplever det å bæres til Herrens bord som en oppreisning og bekreftelse på at Herren ønsker fellesskap med det (derfor uttrykker mennesket «jeg ser ikke lenger min ødelagthet»). Det er altså ikke en klar tematisering av skam jeg finner i dette tredje avsnittet, men jeg ser likevel en antydning til en fortolkning av menneskets opplevelse som skam.

Hvordan er så forholdet mellom synd og skam i denne bibeltimen? Det første som er å si om dette er at synd er tematisert svært eksplisitt – med egne definisjoner og forklaringer, mens

det jeg mener å finne om skam er implisitt. Samtidig mener jeg det er grunn til å si at avsnittene jeg her har sett på (som jeg mener tematiserer skam) preger bibeltimen i stor grad. Det er med på å tegne et bestemt bilde av Gud som en som har en kjærlighet som har «plass til meg» (mer om dette i kommende delkapittel). Forkynnelsen formidler her menneskets vansker med å elske seg selv og se sin egen verdi, som noe Gud ønsker å besvare med sin kjærlighet. Skammen knyttes ikke direkte til det å være en synder eller være skyld i noe, men tematiseres som en grunnleggende problematisk opplevelse mennesker kan ha.

Oppsummerende vil jeg si at jeg finner eksempler på ulike typer skam tematisert, om noe implisitt. Spesielt i ett avsnitt settes det ord på noe jeg vil betegne som en alvorlig og mulig destruktiv form for skam – nemlig følelsen av å ikke være verdt noe. I de andre tilfellene hvor usunn skam tematiseres er beskrivelsene mer åpne og kan gjerne omfatte både sårbarhetsskam og destruktiv skam. Svaret på skambærerens problem er at man er velkommen hos Gud på tross av at man ikke føler seg verdifull eller verdt å elske.

3.1.4 Gudsbilde

Jeg har allerede nevnt flere av forkynnerens beskrivelser av Gud. Jeg vil nå undersøke gudsbildet nærmere ved å se på hvilke metaforer som brukes og hva som sies om hvor Gud står i forhold til synd og skam.

Forkynneren bruker ikke uttrykk som «Gud er vår far» eller lignende, likevel mener jeg nettopp fars-metaforen er sentral i beskrivelsen av Gud. Det handler først og fremst om bruken av lignelsen, som nevnt i kap. 3.1.2. Ved flere anledninger brukes faren fra lignelsen som eksempel først, og deretter går taleren rett over til å snakke om Gud som en som handler på samme måte som faren i lignelsen. Disse, noe implisitte, sammenligningene preger forkynnelsen. I tillegg siterer forkynneren et bibelvers om Gud som har rom klare for menneskene, her bruker Jesus begrepet «far» om Gud. Hun siterer også Joh 3,16 hvor Jesus omtales som Guds sønn, og det Gud gjør gjennom Jesus på korset beskrives som en «redningsaksjon for å få barna hjem». Setninga før skildrer Gud som en som «lider, dør og står opp igjen for vår skyld», derfor er det naturlig å se «barna» som skal reddes som et uttrykk for menneskene. Gud er den som står bak redningsaksjonen og har dermed rollen som forelder. På bakgrunn av dette vil jeg peke på fars-metaforen som en sentral del av gudsførståelsen i denne bibeltimen.

I forkynnerens presentasjon av lignelsen er faren en som ikke motsier sønnen når han vil ha sin del av arven og reise ut, han er heller ikke en som avviser eller irettesetter når sønnen kommer tilbake til han. Tvert imot skildres faren som en som ønsker han velkommen med inderlig medfølelse, fest og glede. På lignende måte beskrives Gud som en som «lengter», en som har en kjærighet «det virker nesten umulig for oss mennesker å oppnå», en som setter igang en «redningsaksjon for å få barna hjem», som har «gjort alt for at vi skal få være hos han». Gud er den som har den kjærigheten som har plass til mennesket slik det er, på lignende måte som faren i forkynnerens lignelse har «inderlig medfølelse» med sønnen og ønsker han velkommen uten å stille krav.

Ved én anledning brukes en annen metafor om Gud – Herre og konge. Herre brukes kun på engelsk (Lord) og som del av ei sangtekst som siteres, mens konge brukes om Gud i samme avsnitt. Forkynneren skildrer denne kongen som en som bærer såra og knuste mennesker hjem til slottet sitt og gir dem plass ved sitt bord, til tross for at de ikke har fortjent en slik plass. Det er altså både en nærhet og en tydelig omsorg i denne kongemetaforen, noe som ligner farsfiguren beskrevet over.

Hvordan forholder så denne fars- og kongefirugren seg til synd? I bibeltimen nevnes et par eksempler på mennesker som ikke har orden på livet sitt, men som likevel er velkomne hos Gud. Det første er syndere og tollere som Jesus var sammen med. Taleren beskriver måltid som «et veldig sterkt tegn på fellesskap» den gangen Jesus levde, og skildrer hvordan religiøse ledere på Jesu tid reagerte på at Jesus spiste sammen med tollere og syndere. Her framstilles Jesus med andre ord som en som ønska fellesskap med disse menneskene. Det andre eksempelet er en fortelling om en venn av forkynneren som skal bidra i en organisasjon som jobber for å hjelpe rusmisbrukere ut av rus. Hun skildrer hvordan denne vennen understreker at det viktigste for han ikke er at disse menneskene kommer ut av rusmisbruket, men at han får «formidla at Gud vil ha noe med dem å gjøre selv om de har mislykkes i livet sitt. At de kan gå til Gud med livet sitt sånn som det er og at de vil bli tatt imot.». Utifra dette er i alle fall én ting om Guds forhold til synd tydelig; Gud ønsker fellesskap med de som blir sett på som syndere og/eller oppfatta som mislykka.

Ved én anledning kommenterer forkynneren hvordan gudsbilder kan påvirkes negativt av relasjoner mennesker er eller har vært i. Av relasjoner nevner hun spesielt «foreldre, eller våre

nærmeste». Det er interessant at hun nevner det problematiske knytta til gudsbilde og nære relasjoner i og med at dette er en kobling religionspsykologien bekrefter (se for eksempel Okkenhaug, 2002, s. 143 som viser til blant andre Sigmund Freud og utviklingspsykolog Erik Erikson). Det kan åpne for en forståelse for hvordan egne gudsbilder kan preges av eget liv på en måte som ikke nødvendigvis stemmer overens med kristne gudsbilder. Samtidig problematiserer hun ikke sin egen (eller andres) ensidige bruk av bestemte mannlige gudsbilder (Gud som *far* til Jesus og «oss», «Lord», «konge» og konsekvent bruk av 3. person entall hankjønn).

Samla sett finner jeg her en forståelse av Gud som tilgivende, lengtende og en som har en kjærlighet som har plass til hele mennesket – både når det synder og når det kjenner på manglende verdi. På denne måten kunne man kanskje si at Gud fortolkes med feminine egenskaper, til tross for at Gud utelukkende beskrives med mannlige metaforer og språklige uttrykk.

3.1.5 Hvilken teologiske verden?

Nå går jeg over i den delen av analysen hvor jeg vil ligge tettere på deler av teorien fra teorikapittelet og analysere bibeltimen i lys av dette. Som nevnt i kap. 1.4.6 vil jeg gjennom å analysere talene i lys av de fem teologiske verdenene se hvilket verdensbilde forkynnelsen reflekterer. Dette vil danne bakgrunnen for videre drøfting i andre del av avhandlinga hvor jeg vil se på hvorvidt dette verdensbildet gir relevante ressurser til hjelp for ungdoms livsmestring.

I verdensbilde III er mennesket på søken etter helhet. Det kjenner seg «tomt, usynlig og ubetydelig» som beskrevet i teorikapittel 2.4.1. Løsninga ligger i en opplevelse av å kjenne seg elska av andre på en slik måte at man selv kan elske. Når forkynneren beskriver leting etter en kjærlighet som «har plass til meg» som noe grunnleggende mennesker lengter etter kan det derfor være grunn til å se nærmere på dette verdensbildet. Denne kjærligheten hvor «noen [...] vil regne med meg», noen vil «ha meg i nærheten i sitt liv» kan beskrive menneskets opplevelse av å være tomt og ubetydelig uten dette. Taleren presenterer Guds kjærlighet som svaret på denne søkenen.

Noe av den samme beskrivelsen dukker opp i avsnittet hvor forkynneren beskriver følelsen av å ikke være «verdt noe». Som svar på dette presenteres Gud som en som «elsker oss og aldri slutter å vente på at vi skal komme hjem». Begge disse avsnittene beskriver menneskets

lengsel etter å bli elska og presenterer Gud som svaret på denne lengselen. I et tredje avsnitt skildres Guds nærvær som et sted hvor mennesket opplever å bli «forvandla og helbreda» fra en tilstand hvor det har kjent seg «såra og knust». Disse delene av bibeltimen (hvor jeg også har funnet skam tematisert) ser slik ut til å passe godt med menneskets søken etter helhet i verdensbilde III og oppfyllelsen som ligger i å kjenne seg tilstrekkelig elska.

På den annen side mangler en viktig brikke fra dette verdensbildet, nemlig Jesus som en modell som gjør det mulig for mennesket å se seg selv som elska fordi Jesus var elska. I avsnittet som tematiserer menneskets søken etter en kjærlighet som har «plass til meg» nevnes Jesus med et par setninger, men fokuset her er ikke på Jesus som en modell. Snarere skildres Jesus som et «uttrykk» for Guds kjærlighet i det at han (Jesus) gikk «uskyldig [...] i døden» og «søkte ikke sitt eget». Slik vil jeg si at Jesus ikke er en modell for hvordan Gud elsker mennesket, men snarere et bevis på at Gud gjør det. Kan det være at verdensbilde IV forklarer forkynnelsen bedre?

Sammen med en tanke om at mennesket står overfor et moralsk skyldspørsmål, er læren om arvesynd typisk for verdensbilde IV. Forkynneren snakker om at «vi har menneskeslektens synd i oss» og tematiserer det å gjøre moralske feil i forbindelse med gjengivelsen av Lukaslignelsen: Beskrivelsene av sønnens handlinger som «sløsing» og «vilt liv» (som forøvrig finnes både i bibelteksta og i forkynnerens gjengivelse) peker i retning av en moral som brytes. Forkynneren legger til en beskrivelse av at han (sønnen) ikke brukte arven på det den «var ment for, nemlig for å være noe som han selv kunne skaffe seg et selvstendig liv» med, og understreker slik at sønnen i lignelsen hadde et valg, men valgte feil.

Verdensbilde IV forstår fordømmelse og tilgivelse som henholdsvis problem og løsning. Begrepet «tilgivelse» brukes bare i forkynnerens tilsagn fra Gud, men jeg mener det er grunn til å se tilgivelse som en del av Guds velkomst. I forkynnerens lignelse fra Luk 15 skildrer taleren en forventning hos sønnen om at faren vil ønske å avvise han, eller i det minste irettesette han «men faren gjør ingen av delene». I stedet skildres det av forkynneren hvordan faren får «inderlig medfølelse» med sønnen, «løper mot han, kaster seg om halsen hans, kysser han», deretter ber han tjenerne lage i stand fest med «det beste kjøttet vi har». Sønnen i forkynnerens lignelse «innser» «alt det gale» han har gjort og beskriver sine egne handlinger som synd; når

faren likevel tar imot han med fest og glede kan denne velkomsten tolkes som en tilgivelse av det sønnen hadde gjort.

Dette ligner dessuten formuleringa av Guds ord til mennesket som «Kom bo hos meg! Få min tilgivelse», hvor mennesket ønskes velkommen på lignende måte som av faren i lignelsen, samtidig som det her er tydelig at tilgivelse er en del av velkomsten. Forkynneren understreker blant annet at «Gud ber oss faktisk ikke om å ordne opp i liva våre før vi kommer hjem til han. Han ber oss bare om å innse at vi trenger hjelp.» På den måten uttrykker taleren hvordan velkomsten skjer på tross av noe, noe mennesket trenger hjelp med.

Hva er det så mennesket trenger hjelp med? I det teologiske verdensbilde IV er Jesus blant annet fortolka som stedefortrederen som tar menneskets straff.¹² Ved første øyekast ser ikke dette ut til å være et framtrødende poeng i bibeltimen, men når ulike utsagn settes sammen tegnes likevel et klarere bilde. Mennesket har «menneskeslektens synd» i seg og synden sies å være et hinder for at mennesket skal komme hjem til Gud. Jesu korsdød forklares som et uttrykk for Guds kjærlighet og Jesus beskrives som en som «elsker oss så høyt at han ville gi livet sitt for oss». Sammen med tematiseringen av blant annet omvendelse og tilgivelse som jeg så på i kap. 3.1.2 om syndsforståelse, tegner dette et klart bilde av verdensbilde IV hvor mennesket er skyldig og har behov for rettferdiggjørelse.

Oppsummerende vil jeg derfor konkludere med at bibeltimen i all hovedsak hører hjemme i det teologiske verdensbilde IV; fordømmelse og tilgivelse. Alle de sentrale elementene av dette verdensbildet er på plass. To (kanskje tre) avsnitt vil jeg likevel si beveger seg ut av rammene for verdensbilde IV og er en tydelig beskrivelse av tomheten og behovet for en kjærlighet som kan elske en tilstrekkelig, slik som i verdensbilde III.

3.1.6 Ressurser til orientering og endring

Som en siste del av analysen ønsker jeg å undersøke hvilke teologiske ressurser forkynnelsen tilbyr til orientering og endring. Dette kommer jeg tilbake til i drøftingsdelen,

---

¹² Jesu død i verdensbilde IV fortolkes på ulike måter (deriblant som «byttehandel», objektiv eller forensisk forsoning). Se kap. 2.4.4 eller utfyllende hos Jones (1989, s.185-232).

hvor jeg vil se nærmere på hvorvidt dette er relevante ressurser for dagens ungdom. Her vil jeg holde meg til en analytisk tilnærming, hvor jeg undersøker teologiseringen i bibeltimen.

Ressurser til orientering handler om å gi hjelp til hvordan man kan forstå seg selv og verden bedre (se teorikap. 2.1). Forkynneren snakker inn i et samfunn hvor det har blitt påpekt at det er et åpent spørsmål hvorvidt man vil forholde seg til tro eller velge å leve uten en gud som orienteringspunkt (Taylor, 2007, s. 3). Forkynnerens lignelse kan være et bilde på spørsmålet om man skal leve med eller uten Gud. Sønnen ser ut til å sette pris på det «ville» livet så lenge han har penger på bok, når pengene tar slutt viser det seg at han blir stående igjen alene – populariteten snur og vennene forsvinner. Hjemme hos faren opplever han derimot å være elsket på tross av det han har gjort galt. Når forkynneren seinere beskriver Gud som det stedet hvor man er velkommen uansett, hvor man er elsket som man er og hvor man kan få leve «utifra en trygghet om at Gud vil ha noe med deg å gjøre», viser dette hvordan hun holder fram det å tro på Gud som det alternativet som gjør det mulig å finne «hjem» til seg selv. Denne ressursen til orientering forteller mennesket at det er gitt en verdi fra noe utenfor det selv – og uavhengig av hva det presterer. Hun skildrer også Gud som en man alltid kan få tilgivelse fra og understreker på den måten at dette orienteringspunktet ikke er noe man mister om man velger galt.

Samtidig som Gud er en man alltid kan få tilgivelse fra, gir bibeltimen en bevisstgjøring på viktigheten av moralsk refleksjon. I forkynnerens lignelse framstår sønnens valg som forholdsvis svart-hvite i og med at det ene beskrives som «sløsing» og et «vilt liv», mens det å komme hjem til faren resulterer i fest og glede. Når forkynneren snakker om omvendelse og tilgivelse kan det også si noe om hvilke valg som er gode; det å vende om er noe som gjør sønnen fra lignelsens liv kvalitativt bedre og er derfor et godt valg. Tale om rett og galt kan være moraliserende, her oppfatter jeg det altså mer som en ressurs til refleksjon og bevisstgjøring på hvordan noen verdier er gode.

Ressurser til endring oppfordrer til forandring i hvordan man tenker eller hvilke holdninger man har. En av ressursene til endring i denne bibeltimen handler også om valg, det vil si det å vende om. Knyttet til bildet av Gud som ønsker velkommen, kommer flere oppfordringer til å «vende om» og «reise hjem». Forkynneren viser tilbake til sønnen fra Luk 15 og sier Jesus kalte hans reorientering for omvendelse. Han innser «alt det gale» han har gjort og tar et valg om å

reise hjem igjen til sin far. Oppfordringa forkynneren gir på vegne av Gud, «vend om og kom hjem», blir slik en tydelig oppfordring til å gjøre de gode valgene.

De mest direkte «tipsene», som kan forstås som ressurser til endring, kommer i forbindelse med de fire eksemplene på hva som kan gjøre det vanskelig å innse at man har et hjem hos Gud. I alle fire tilfellene oppfordres tilhøreren til å søke hjelp hos andre mennesker. I møte med vanskelige erfaringer hjemmefra gis det flere eksempler på hvem man kan ta kontakt med; sjelesørger, samtalepartner, kristne søsken. Bærer man på en følelse av ikke å være verdt noe oppfordrer forkynneren; la forbederne «be for deg i dag og bare si på vegne av Gud: «Du er høyt elska, jeg lengter etter deg!». Med disse utsagnene peker forkynneren ut fra den enkelte som person aleine og oppfordrer folk til å ta i bruk fellesskapet av mennesker de har rundt seg. I forbindelse med det som sies om å oppleve sorg og smerte peker forkynneren dessuten på at man som kristne skal «bære hverandre», noe som igjen peker på fellesskapet og kan sies å være enn oppfordring både til å søke fellesskap, men også til å bidra i det – ved å være med på «bæringa».

Oppfordringene til å søke hjelp hos andre ligner det jeg har nevnt om omvendelse. Omvendelsen beskrives som å «innse at vi trenger hjelp», og det å tro på Jesus er å «innse at vi ikke får det til», at man er avhengig av Jesu hjelp. I et samfunn som gjerne karakteriseres som individualisert (Taylor, 2007, s. 473) er det interessant at ressursene til endring handler om at mennesket trenger noe utenfor seg selv.

Ressursene som gis til orientering og endring kan i det store og hele sies å være en retningsgivende pil bort fra et liv uten Gud og mot et liv med Gud og i et kristent fellesskap. Mennesker kan velge både rett og galt, og taleren mener livet med Gud er det stedet hvor mennesket kan få rom til å være den det er. På hvilken måte kan dette være relevant i «vår tid»? Det er et spørsmål jeg skal drøfte i kap. 4.

3.2 Talene: Sett og Avslørt

3.2.1 Bakgrunn

De to andre talene er skrevet og holdt av en og samme andaktsholder til samme tilhørerguppe. De er holdt på et stevne med nedre aldersgrense 13 år. Det er en tydelig tematisk sammenheng mellom de to talene og de er holdt to dager etter hverandre. Jeg velger derfor å analysere dem i sammenheng og mener jeg med det kan se klarere hvilken teologisering som utfolder seg i de to talene sett under ett.

I omfang er disse to hver for seg vesentlig kortere enn den første. Dette er (som nevnt i 1.3) en begrunnelse for å velge to taler fra samme forkynner; det gir et noe større omfang å gå ut i fra når jeg undersøker teologiseringen. Utifra definisjonen gitt i kap. 1.3 definerer jeg de to talene som andakter og vil omtale dem som det. Den første talen har «Sett» som overskrift, den andre «Avslørt», jeg vil referere til dem som «Sett og Avslørt-andaktene».

I den første delen er hovedtemaet hvordan Gud bryr seg om mennesket også når det ikke forventer det, eller fortjener det. Forkynneren begynner med et resymé av Jakob-fortellinga (fra 1 Mos 25 og 27-28) hvor Jakob lurer til seg førstefødselsretten og velsignelsen, for etterpå å bli møtt av Gud i en drøm. Jakob blir i andakta brukt som eksempel på et menneske som blir sett av Gud til tross for at han ikke har fortjent Guds omsorg.

I Avslørt-andakta er hovedtemaet hvordan mennesket er elsket av Gud uavhengig av syndighet. Her brukes fortellinga om den samaritanske kvinna ved brønnen til å vise hvordan det å la seg avsløre av Gud kan sette en fri. En viktig egenskap ved Gud er at Gud «tåler». Gud liker ikke alt han ser og hører, men han tåler det.

I begge andaktene gjør forkynneren altså bruk av en bestemt bibelsk person. Jeg merker meg at bibeltekstene knytta til disse personene er en hel del lengre og inneholder flere momenter enn det forkynneren tar med i sitt sammendrag. De to talene henger tydelig sammen tematisk. Gud som ser og «tåler» mennesker som ikke har gjort seg fortjent til Guds omsorg er det gjennomgående temaet.

3.2.2 Hvordan tematiseres synd?

Selve begrepet «synd» brukes kun én gang i hver av talene. I begge tilfellene brukes det på slutten. Samtidig mener jeg å finne synd tematisert utover dette. Hva slags syndsforståelse gir andaktene uttrykk for?

Når selve syndsbegrepet brukes mot slutten er det i en formulering om at det ikke er «min synd det kommer an på». Dette står som en forklaring til at Gud vil se til «meg også» slik han så til Jakob. Syndsbegrepet framstår derfor som noe som kunne ødelagt for Guds omsorg for Jakob og «meg», men ikke gjør det. Tidligere har forkynneren forklart at Guds omsorg er der nettopp uavhengig av menneskets fortjeneste: «Om du fortjener det eller ikke. Gud er der». Selv om syndsbegrepet ikke brukes i nettopp nevnte avsnitt, peker det i retning av samme forståelse; Gud er tilstede for mennesket til tross for synd (som i førstnevnte eksempel) og til tross for at mennesket ikke fortjener det (som i siste eksempel). Det er derfor forkynneren kan konkludere med at det ikke er «min synd det kommer an på». Hva består så det menneskelige problemet, som forkynneren på slutten av andakta omtaler som «synd», av?

Taleren innleder fortellinga om Jakob med å si at han «hadde gjort det verste en kan tenke seg. Han hadde lurt sine nærmeste». Hun legger til at han hadde gjort det «for å ødelegge». At dette skildres som «det verste en kan tenke seg» viser forkynnerens forståelse av handlingene som moralske feiltrinn. Når hun seinere snakker om det å fortjene eller ikke fortjene i forhold til Gud, som nevnt over, minner det om syndsbegrepet slik man finner det brukt ellers i kristen tradisjon. I følge tidligere nevnte Hegstad er det at «mennesker påfører hverandre og seg selv smerte og lidelse» noe som i kristen tradisjon gjerne betegnes som synd (2015, s. 118). Feiltrinnene andakta tilkjenner fra Jakobs liv handler nettopp (ifølge forkynneren) om å «ødelegge» for nærmeste familie, og kan slik sies å være noe som påfører andre smerte. Hegstad forklarer videre begrepet «synd» som et *teologisk* begrep, fordi det ikke er begrensa til å ramme menneskenes situasjon aleine, men handler om menneskenes forhold til Gud. I Sett-andakta påpeker forkynneren det overraskende i at Guds omsorg er der til tross for det mennesker, og Jakob, gjør. Nettopp handlingenes mulige konsekvenser for forholdet til Gud er altså et tema, selv om poenget andaktsholderen her løfter fram er at Guds omsorg gjelder likevel.

Det framstår på lignende måte i Avslørt-andakta, hvor syndsbegrepet kun brukes én gang på slutten. I første omgang er det avsløring som er i fokus. Kvinnen ved brønnen hadde

blitt avslørt, noe forkynneren sier kan være «skummelt men også veldig befriende». Hun forteller videre at hun stjal peanøtter fra kjøpmannen da hun var liten og sier det er «enda mer befriende å bli avslørt når en blir voksen, og gjør virkelig gale ting.» Avsløringa det er snakk om gjelder med andre ord det å gjøre «gale ting». Når hun litt seinere tematiserer det å bli avslørt på nytt trekkes Gud inn i bildet, som en som «tåler alt han ser. Han liker ikke alt han ser, men han tåler alt han ser.» I kristen teologi brukes «synd» ofte om det som er i mot Guds vilje. Slik snakker forkynneren her om det man i kristen teologi pleier å omtale som «synd».

I fortsettelsen kommer eksempler på «ting Gud har tålt gjennom tidene». Her nevnes «Jakob som svek familien sin» (fra forrige andakt) og «enda verre ting» som «mord og overgrep». Dette beskrives som handlinger «Gud tar avstand fra og krever oppgjør med». Handlinger Gud tar avstand fra er handlinger som er mot Guds vilje og som nevnt over, gjerne betegnes som «synd» i kristen teologi. At Gud krever oppgjør med denne type handlinger forutsettes for eksempel i objektiv forsoningsteori, der Gud krever et stedfortredende offer. Når det da sies seinere at Gud «tåler deg også når du synder, svikter og sviker» gir det mening at denne bruken av syndsbegrepet også omhandler de gale handlingene og det Gud tar avstand fra, tidligere i andakta.

I tillegg til å være problematisk overfor Gud framstår disse handlingene også som problematisk for den enkelte fordi «løgn fører til skam og selvforakt og redsel for å bli oppdaget». Altså løgnene man lager for å ikke bli oppdaga eller avslørt. Sannheten derimot «er frigjørende». Den setter fri fra det å måtte skjule noe for andre eller for Gud. Hvis man da ser disse handlingene som synd (utifra det jeg har argumentert for over) oppleves synden som et problem i Guds øyne, men også som et problem for mennesket – med mindre den avsløres.

Det er interessant at synden i utgangspunktet knyttes til enkeltmennesket og dets handlinger, samtidig som det ved to anledninger nevnes utfordringer som kunne vært knytta til en forståelse av synden som strukturell. Strukturell synd er kollektivt forstått, denne forståelsen finnes typisk i frigjøringsteologi hvor synden ikke bare er noe enkeltmennesker har, men noe som er del av undertrykkende systemer (se for eksempel Nunes, 2016). I Sett-andakta nevnes krig og klimautfordringer; «vi lever i en verden med krig og klimautfordringer og fotball-VM om hverandre». Dersom forkynneren ønska å gi uttrykk for frigjøringsteologi her (som ville

reflektere det teologiske verdensbilde II: «konflikt og oppreisning») ville det være naturlig å knytte krig til en strukturell forståelse av synd, det gjøres derimot ikke.

Det samme gjelder et avsnitt seinere hvor forkynneren viser til israelsfolkets slaveri i Egypt. Dette er en fortelling som gjerne brukes i frigjøringsteologi i og med at dette omhandler Gud som tar side med undertrykte (Stålsett, 2013, s. 624), men heller ikke her gir forkynneren uttrykk for en strukturell forståelse av synd. Hun bruker det som et eksempel på en hendelse hvor «Gud hørte deres gråt», men det tok tid før «han steg ned og hjalp dem». Hun forklarer videre at «sånn er Gud fremdeles», underforstått; det kan ta tid før Gud kommer med hjelp, men «han så dem likevel. De var ikke forlatt.». I førstnevnte tilfelle, om krig og klimautfordringer knyttes det til Jakobs «refreng» (sitert fire ganger i andakta): «sannelig Gud var på dette sted og jeg visste det ikke». Det er dermed (også her) Guds tilstedeværelse, omstendighetene til tross, som er poenget, og ikke en utvidelse av syndsbegrepet til å omhandle en strukturell syndsforståelse. (Hva dette har å si for gudsforståelsen kommer jeg tilbake til i kap. 3.2.4.)

Kort oppsummert er det vanskelig å finne en klar definisjon av synd i disse to andaktene, men jeg finner det menneskelige problem kristen teologi kaller synd tematisert i stor utstrekning likevel. Synden forstås som individuell og er problematisk i forhold til Gud, da det dreier seg om handlinger Gud tar avstand fra. Samtidig som det understrekes at Gud «tåler» mennesket med disse handlingene.

3.2.3 Hvordan tematiseres skam i forkynnelsen?

Selve begrepet «skam» brukes ved to anledninger, begge i Avslørt-andakta. Jeg vil nå se nærmere på hvordan skam brukes der, men også hvorvidt skam tematiseres ellers i de to andaktene.

I delkapittelet om synd (3.4.2) har jeg vist hvordan Jakob beskrives på måter som indikerer skyld, og argumentert for at dette omfattes av syndsbegrepet. Men handler forkynnerens Jakob-fortelling også om skam? Selv om taleren delvis skildrer Jakob som en «forbigått» person; ikke «like tøff» som broren, og dessuten var broren Esau «farens yndling» og ikke Jakob, finner jeg ikke noen tydelig tematisering av skam i selve Jakob-fortellinga. I et avsnitt rett etter utlegninga om Jakob kan det derimot se ut som skam tematiseres:

Er du som Jakob, på flukt fra deg selv og ditt eget liv? Eller lever du i full harmoni? Kjemper du for å ha oversikt over livet ditt? Holde trådene sammen? Eller har du full kontroll? Er du den sterke typen? Eller mer sårbar? Eller kanskje hard? Sannsynligvis er du litt av alt.

Det å være på flukt fra eget liv, kjempe for å ha kontroll over livet eller kjenne seg sårbar er beskrivelser som kan plasseres under det å kjenne at man ikke lever opp til idealer og kjenne på skuffelse over egen (manglende) prestasjon, slik Henriksen skildrer sårbarhetsskammen (Henriksen, 2010, s. 93). Jakob nevnes i tilknytning til det første sitatet, men i og med at han ikke skildres som en som kjempa for å ha oversikt over livet, holde trådene sammen eller kjente seg spesielt sårbar (selv om situasjonen hans absolutt kunne åpne for slike skildringer) er det vanskelig å knytte Jakob-fortellinga direkte til disse linjene. Derfor framstår også disse linjene som noe løsrevet fra hans fortelling.

I Avslørt-andakta brukes derimot begrepet skam. Hvordan brukes det? I forkynnerens gjengivelse av samtalen mellom Jesus og kvinnen ved brønnen, beskrives det hvordan Jesus spør kvinnen om å hente mannen hennes. På svaret «jeg har ingen» repliserer Jesus i fortellinga «Du har rett [...] for han du har nå er ikke din og du har hatt fire menn før dette.» Deretter skyter forkynneren inn sin egen kommentar: «Da skjedde noe som alltid har fascinert meg så lenge jeg har kunnet fortellingen: Kvinnen ble glad!». Hun skildrer videre hvordan kvinnen reagerer med å spørre om Jesus er Messias og springe «inn til byen for å fortelle at en fremmend mann hadde avslørt henne.» I det fortellinga er ferdig henvender forkynneren seg til tilhøreren og spør:

Hadde du blitt glad dersom noen hadde avslørt din innerste *skam*? Den som gjorde at du holdt deg unna blick og folkemengder? Kanskje hadde du det! Kanskje hadde du opplevd det som en enorm befrielse. For det er skummelt men også veldig befriende å bli avslørt.

Hva kan sies om hvordan skambegrepet brukes her? Det å få avslørt sin «innerste skam» peker tilbake på den gleden kvinnen nettopp er beskrevet med. Forkynneren gir seinere sin egen tolkning av kvinnens glede: «Jeg tror det var derfor [...] kvinnen ble så glad – selv om hun ble avslørt. For noen gjennomskuet henne, og tålte henne.» I mellomtida har forkynneren tematisert skyld knytta til stjeling, svik, «mord og overgrep» og understreket at «Gud elsker alltid menneskene mer enn han hater deres onde gjerninger». Det er med andre ord dette scenarioet

som skisseres gjentatte ganger: mennesker gjør handlinger «Gud tar avstand fra og krever oppgjør med», men mennesket selv er likefult omfatta av Guds kjærlighet fordi «han [Gud] tåler deg også når du synder, når du svikter og sviker». Ses det som beskrives som en «avsløring» av kvinnens «innerste skam» i lys av det som ellers antydes om skyld, skam og Guds kjærlighet i andakta, mener jeg det er grunn til å tolke begrepet «skam» her som et begrep som først og fremst omhandler det å være skyldig og skamme seg som en følge av det.

I tillegg til denne bruken av skambegrepet gir andakta en nærmest kroppslig framstilling av livet med og uten skam. Det er interessant å se forkynnerens beskrivelse i lys av Farstad sine ord om at «skamfølelsen er isolerende» (Farstad, 2016, s. 28) og at skam er noe som kan «sees på andres kropp og kjønn i egen kropp» (Farstad, 2016, s. 26) Når forkynneren skildrer hvordan kvinnen ikke orker «blikkene og tausheten» kan det vise til noe av isolasjonen som kan følge med skammen – kvinnen velger å gå aleine for å hente vann på den varmeste tida av dagen. Enda tydeligere blir dette sett i sammenheng med hvordan kvinnen skildres etter å ha fått sin «innerste skam» avslørt. Der skildres hun som en som «løp [...] inn til byen for å fortelle [...]»; «Kom og se på denne mannen!» ropte hun til de hun før hadde unngått å møte blikkene til». Det at hun springer til menneskene hun tidligere hadde forsøkt å unngå gir et språklig bilde av en kropp som er fri sammenligna med tidligere. Når hun i tillegg roper «til de hun før hadde unngått å møte blikket til» indikerer det en trygghet i nettopp å møte blikkene deres, tidligere «orket» hun ikke «blikkene og tausheten».

Sett under ett finner jeg skam tematisert i Avslørt-andakta som en skam hovedsaklig knytta til skyld. I Sett-andakta sies det ikke noe eksplisitt om skam. Ett av avsnittene snakker om å være «på flukt fra seg selv», kjenne seg «sårbar» og å kjempe «for å ha oversikt over livet». Dette minner om Henriksen sin beskrivelse av sårbarhetsskam (se over), men omhandler en forholdsvis kort del av andakta og tematiserer skam kun implisitt.

3.2.4 Guds bilde

Hvordan ser bildet av Gud ut når de ulike beskrivelsene av Gud settes sammen? Hva slags Gud er det andaktene forteller om?

I Sett-andakta skildres Gud som en som er nær; «han sitter ikke i kirkene eller på fjelltoppene og venter på at vi skal påkalle ham og prise ham. Nei, Gud er der vi er. Der vi går så er Gud allerede.» Dette gjelder også når menneskene ikke har gjort seg fortjent til Guds

omsorg: «Om du fortjener det eller ikke. [...] Gud er der.». Mens forkynneren antar at Jakob ikke tenkte spesielt mye på Gud der han befant seg langt hjemmefra og aleine, beskriver hun samtidig hvordan Gud tenkte på Jakob. Dette er nettopp på et tidspunkt hvor Jakob har sveket sine nærmeste og det framstår derfor som en nådefull tilstedeværelse når Gud velger å være tilstede med Jakob i hans situasjon. Seinere bruker forkynneren det samme poenget om seg selv i det hun antar at hun kan «være nokså trygg på at han (Gud) ser til meg også. For det er ikke mitt mot eller min fortreffelighet eller min synd det kommer an på.».

Mens Gud i Sett-andakta er den som «ser», er Gud i Avslørt-andakta den som «tåler». Denne egenskapen peker på at det er noe ved mennesket som må tåles. Jeg viste i delkapittelet om synd (kap. 3.4.2) hvordan det skildres at Gud tar avstand fra og krever oppgjør med det som er galt, men altså samtidig har kjærlighet for mennesket, synderen. Denne beskrivelsen gir inntrykk av at Gud skiller mellom menneskets handlinger og mennesket selv.

Hvor står da Gud i forhold til skammen? Det er interessant å se forkynnerens beskrivelse av Guds kjærlighet i lys av noe Farstad skriver om hvordan barn lærer å verdsette seg selv: «Erfarer vi kjærlighet og respekt fra dem vi identifiserer oss med, lærer vi å møte oss selv med kjærlighet og respekt.» (Farstad, 2016, s. 69). Jesus beskrives som en som «var vennlig» og som det var «rent hyggelig» å snakke med (sett fra kvinnens side). En slik beskrivelse indikerer en viss respekt i måten Jesus beskrives å møte kvinnen på. Når forkynneren gir sin tolkning av kvinnen ved brønnens glede over Jesu ord, peker hun som nevnt på at noen hadde «gjennomskuet henne, og tålte henne». Hun fortsetter; «Jesus satt fremdeles der og ba henne om vann.» Beskrivelsen av Jesus står i motsetning til kvinnens opplevelse av de hun ikke orket «blikkene og tausheten» fra. På denne måten formidler forkynneren sin tolkning Jesus som en som «tålte» kvinnen, også når han visste om hennes handlinger.

Det er interessant å se litt nærmere på hvordan begrepet «tåle» brukes. Farstad bruker ordet «aksept» og spør om aksept «bare» er «å bli tålt?» (Farstad, 2016, s. 268). Underforstått at det å bli «tålt» ikke nødvendigvis gir en fullverdig aksept. Farstad forstår aksept «som det å være totalt villet, ønsket og mottatt» (2016, s. 268). Forkynneren beskriver kvinnen ved brønnens opplevelse som positiv fordi hun ble «gjennomskuet og samtidig «tålt». Avslørt-andakta bruker altså ikke begrepet «aksept», men det å «tåle». Hvordan brukes dette sett i forhold til Farstads «aksept»? Begrepet «tåle» indikerer i seg selv at det er behov for at noe

tåles. I denne andakta er det som krever Guds «tåling» de «handlinger som Gud tar avstand fra og krever oppgjør med». Disse er eksemplifisert i alt fra å stjele på butikken som barn, til å begå «mord og overgrep». Gud ønsker noe annet enn dette; «Det er ikke likegyldig hvordan du lever. Du er skapt til å være et godt menneske – men du må selv ta ansvar for å være det du er skapt til.» Samtidig tåles mennesket slik det er; «han tåler deg også når du synder, svikter og sviker. Han elsker deg mye mer enn han misliker dine feil og svakheter.» «Tålingen» begrunnes dermed i en sterk kjærlighet. Når Gud skildres som en som «elsker» menneskene på denne måten kan det derfor være en lignende «tåling» det er snakk om som den aksepten Farstad snakker om som å være «totalt villet, ønsket og mottatt».

Kort oppsumert handler gudsbildene i de to andaktene om en Gud som «ser» og «tåler» mennesket til tross for menneskets skyld. Forkynneren beskriver eksplisitt i Avslørt-andakta at menneskenes «onde gjerninger» er noe «Gud tar avstand fra og krever oppgjør med», men også at mennesket er elska og tålt av Gud.

3.2.5 Hvilken teologiske verden?

På samme måte som med Hjem-bibeltimen vil jeg også se på Sett og Avslørt-andaktene i lys av Jones (1989) sin modell med de fem teologiske verdensbildene. Spørsmålet om relevansen av verdensbildene jeg finner reflektert i talene vil bli en sentral del av avhandlingas drøftingsdel.

I Sett-andakta søker Jakob en posisjon, den posisjonen broren er ment å få gjennom førstefødselsretten og velsignelsen. I søkenen etter denne posisjonen ligger det elementer av verdensbilde III; det å søke en oppfyllelse av seg selv. Beskrivelsen fra verdensbilde III om å kjenne seg «tom, ubetydelig og usynlig» kan dessuten stemme på Jakob som skildres som en som kjente seg forbigått av tvillingbroren. Med forbigått mener jeg det taleren beskriver om hvordan Esau (tvillingbroren) var «modig og sterk og flink til å jakte», mens Jakob ikke «var [...] like tøff, han gikk heller rundt teltveggene og sparket». I tillegg var Esau «farens yndling».

I fortsettelsen bruker forkynneren Jakobs opplevelse som et utgangspunkt for å henvende seg til tilhøreren; hun spør «er du som Jakob, på flukt fra deg selv og ditt eget liv? [...] Kjemper du for å ha oversikt over livet ditt, holde trådene sammen?». Det å være på flukt fra seg selv og sitt eget liv, og kjempe for å ha oversikt beskriver situasjoner mennesket ønsker seg ut av, eller ønsker å komme «på toppen» av slik at man opplever å ha kontroll. Dette kan

være en beskrivelse av et menneske som kjenner på tomhet i det at livet ikke er verdifullt slik det er nå og derfor søker mot en opplevelse av helhet. Det kan også være en erfaring av å være «fremmed for seg selv» slik jeg var inne på i teoridelen knytta til verdensbilde III (kap. 2.4.3). Samtidig er ikke dette bildet helt entydig. Beskrivelsene som gis her kunne også handle om en søken etter rettferdighet (være på flukt fra seg selv) eller være skildringer som har «hvorfør» som grunnleggende spørsmål ala søkenen etter mening og et hjem i verdensbilde I, uten at jeg finner dette verdensbildet ytterligere tematisert i andakta.

Den samaritanske kvinnen i Avslørt-andakta kan se ut til å bære på en tomhet og en lengsel fram til hun blir avslørt og tatt imot «som hun er». Friheten hun plutselig kjenner på ligger i en avsløring som også innebærer en «tåling». Jeg har tidligere vist hvordan forkynneren legger vekt på bildet av en Gud som elsker mennesket og tåler det slik det er. For kvinnen ved brønnen kan det forstås som at det er Guds kjærlighet som setter henne i stand til å rette ryggen og våge å møte de andres blick. Med grunnlag i Guds kjærlighet og bekreftelse (tålinga, og det konkrete i at Jesus blir sittende selv om han veit om hennes «innerste skam») tør hun ta sjansen på å elske seg selv – som er en beskrivelse av oppfyllelsen i verdensbilde III. Det sies ikke eksplisitt at kvinnen settes i stand til å elske seg selv, men i lys av verdensbilde III er dette absolutt en plausibel måte å tolke forkynnerens fortelling og formuleringer på. Det som derimot mangler fra verden III er Jesus som en lærer og modell som viser mennesket at det kan se seg selv slik Gud Fader ser på Jesus. I Avslørt-andakta presenteres Jesus mer som Gud Fader selv som viser kvinnen respekt som noe mer enn handlingene hun er skyld i og «tåler» henne. Framstillinga av Jesus stemmer dermed ikke helt med verden III, men forståelsen av kvinnens lengsel og erfaring av oppfyllelse reflekterer dette verdensbildet.

I kapittelet om syndsforståelsen fant jeg en forståelse av synd som «gale ting» som gjøres mot Guds vilje. Er det elementer her av verdensbilde IV; fordømmelse og tilgivelse? Sett-andakta gir et bilde av Jakob som en som bevisst har handla galt. Det at Gud da likevel velger å se til han vil jeg kalle et uttrykk for nåde. Hegstad skriver for eksempel om Luther at han så «nåden som et uttrykk for Guds velvilje mot mennesket. Rettferdiggjørelsen skjer altså ikke på grunnlag av nådens verk i mennesket, men på grunnlag av Guds nåde mot mennesket.» (Hegstad, 2015, s. 183) En slik forståelse passer godt med det gudsbildet som blir presentert både i Sett og Avslørt-andaktene. Denne nåden brukes som en parallell til det forkynneren og tilhørerne selv kan oppleve: «Men Gud ser til deg likevel. Om du fortjener det eller ikke.»

Tross sin manglende fortjeneste og grunn for fordømmelse erfarer altså Jakob at Gud bryr seg – viser nåde, hvilket stemmer godt med verdensbilde IV.

I Avslørt-andakta skildres menneskets «onde handlinger» mer eksplisitt, og Guds «tåling» av mennesket framstår slik sett enda sterkere. Forkynneren sier om menneskets «onde gjerninger» at dette er «handlinger Gud tar avstand fra og krever oppgjør med». Det at Gud tar avstand fra noen handlinger og krever oppgjør med dette ligger nært en forståelse av Gud som en som fordømmer visse handlinger og krever soning for dette. Kvinnens opplevelse av avsløringa til Jesus skildres likevel som god, som befriende – selv om han påpeker det hun har gjort feil. Jeg har tidligere vist til forkynnerens tolkning av at kvinnen ble glad fordi hun opplevde å bli «gjennomskuet» og likevel «tålt». I Guds «tåling» (Avslørt-andakta) og tilstedeværelse på tross av (i Sett-andakta) ligger noe jeg forstår som nåde, nettopp fordi det gir menneskene mulighet til relasjon med Gud på tross av deres egne handlinger. Begrepet «tilgivelse» brukes ikke hverken her, eller andre steder i andakta, men ligger kanskje i denne nåden?

Nåden framstår som en holdning Gud velger å ha til mennesket, mer enn et resultat av en forsoningsprosess. Trelstad skriver om det hun kaller «covenantal ontology» (2006) på en måte som gjør det mulig å lese disse andaktene inn i verdensbilde IV, også hva gjelder forsoning. Hun argumenterer for å forstå forsoning som en konsekvens av pakta med Gud. Menneskets relasjon til Gud gjenopprettes og forsones fordi Gud velger å skape, elske og tilgi (Trelstad, 2006, s. 111). Frelsen kommer som Guds tilbud om relasjon og er en nådens handling, uavhengig av korset. Mennesket trenger ikke et sonoffer, til tross for at det synder, tilgivelsen ligger i Guds vesen og pakt med mennesket allerede. Med en slik forståelse av forsoning er det absolutt mulig å se disse andaktene i rammen av en verden IV-forståelse, til tross for manglende korsforkynnelse.

I sum vil derfor jeg si at de to andaktene i stor grad reflekterer det teologiske verdensbildet IV, men også har sentrale elementer fra verdensbilde III.

3.2.6 Ressurser til orientering og endring

Hvilke ressurser til orientering og endring tilbyr så disse andaktene?

De to bibelske personene som skildres i Sett og Avslørt-andaktene har minst to ting felles. Som jeg har vist tidligere skildres de som skyldige i å ha begått moralske feiltrinn, men i tillegg til dette framstår de ganske ensomme. Det er minst eksplisitt i Jakobfortellinga – det understrekes ikke at han er ensom, men han er tydelig aleine der han har rømt og befinner seg langt hjemmefra. Forkynneren vektlegger også hvor overraska han er over at det viser seg at Gud ser han der han er. Kvinnen ved brønnen er tydelig isolert – hun skildres som ei som ikke orker de andres blikk og taushet. Hun blir på lignende måte som Jakob, positivt overraska over Jesu tilstedeværelse for henne – spesielt når hun skjønner at han «tåler» henne med hennes historie. Dersom ensomhet er en utfordring unge kjenner på, vil nettopp fortellinger om en Gud som er tilstede for personer som er ensomme kunne være en ressurs til orientering. Det gir en mulighet til å se seg selv som «sett» og «elska» av Gud til tross for ensomheten man kjenner på.

Gud er dessuten en som bryr seg også når man ikke fortjener det, formidler andaktene. Dette kan gi en ressurs til orientering også dersom man oppfatter seg som en som ikke fortjener eller er «god nok» for andres fellesskap. Dette kan handle om skyld, slik det ser ut til å gjøre i begge forkynnerens fortellinger fra Bibelen. Men utifra det jeg har vist om kvinnen ved brønnen og hennes opplevelse av skam kan dette også være en orientering til skambæreren – om at man er god nok for Guds fellesskap. Jeg har tidligere vært inne på Farstads skildring av skam som noe som kan føre til isolasjon (kap 3.2.2). Kvinnen ved brønnen opplever at hennes isolasjon brytes i det hun kjenner seg «tålt» av Jesus, slik som hun er. Slik kan dette også være en ressurs til endring; en oppfordring til å «la seg avsløre» (som forkynneren sier) og videre «tåle» av Gud. Og på den måten kunne oppleve en lignende befrielse som det som skildres om kvinnen ved brønnen.

I og med at fortellinga om kvinnen ved brønnen ser ut til å tematisere både skyld og skam, kan hennes opplevelse av avsløring også være en ressurs til endring i form av omvendelse. Synd er beskrevet som handlinger Gud tar avstand fra og krever oppgjør med – ergo noe man bør unngå. «Det er ikke likegyldig hvordan du lever. Du er skapt til å være et godt menneske – men du må selv ta ansvar for å være det du er skapt til» er en formulering som viser hvorfor omvendelsen fra disse handlingene er viktig – det handler om å være et godt menneske, om å være det man er skapt til å være. Selve ordet omvendelse brukes ikke, men i Guds ønske om at menneskene skal leve «godt, ærlig og ekte» ligger en klar pekepinn på hvilken retning

forkynneren mener Gud ønsker. Mennesket oppfordres med dette til å endre livet i retning av dette.

Her kan det også ligge ressurser til orientering om moralske valg. Det finnes handlinger Gud «tar avstand fra» på den ene sida, og det finnes handlinger som er i tråd med Guds vilje og den «du er skapt» til å være. Ergo er ikke valg av handlinger likegyldig, det finnes noe rett og noe galt. Gjennom bibelfortellingene peker forkynnelsen på noen verdier – for eksempel det å ikke ødelegge relasjonen til familien (som i fortellinga om Jakob), som kan ses som gode. Det framstår her som en ressurs til bevisstgjøring og refleksjon over valgene man gjør, og konsekvensene det får både for en selv (hun peker på at det oppleves problematisk og tyngende å bære på løgn for eksempel) og andre.

Kort oppsummert gir Sett og Avslørt-andaktene et bilde av en Gud som er tilstede i møte med menneskers ensomhet og skam, og gir slik ressurser til å orientere seg når man kjenner på dette. Her ligger dessuten ressurser til endring i form av å kunne se selv seg som verdifull for og «tålt» av Gud, hvor kvinnen ved brønnen blir et eksempel på noen som opplevde dette som en befrielse. Andaktene peker på mulige gode verdier og sier dermed også noe om viktigheten av moralsk refleksjon, hvilket gir en orientering i et samfunn hvor moral kan sees som mer flytende og usikkert enn før (Madsen, 2018. s. 210).

3.3 Oppsummerende sammenligning

Helt overordna er det interessant å se hvordan helthetsbildet i Hjem-talen viser mennesker som kommer tilbake til Gud, som altså søker til Gud der han er. I Sett og Avslørt-talene er derimot Gud tilstede overalt hvor menneskene befinner seg. Det er med andre ord noen grunnleggende ulikheter i synet på forholdet mellom Gud og verden. Hjem-talen peker nærmest ut et sted for hvor tilgivelsen skjer, «hjemme hos Gud», men understreker at man ikke trenger å rydde opp i livet før man drar dit. I Sett og Avslørt-talene er Gud og Guds tilgivelse beskrevet mer som noe som er tilstede der mennesket er – også uavhengig av om mennesket er klar over dette. Det er dessuten interessant å se hvordan Hjem-talen vektlegger det å søke hjelp hos andre medmennesker (delvis i det kristne fellesskapet) når man har det vanskelig. I Sett og Avslørt-andaktene tematiseres ikke det kristne fellesskapet eller det å snakke med noen om opplevelser man har.

Som vist, opplever jeg dessuten at Hjem-talen i større grad skiller skam fra synd og skyld. Dette kan ikke sies å skje eksplisitt, i og med at begrepet «skam» ikke brukes. Men de delene hvor jeg fant skam tematisert var det skildra som noe uavhengig av skyld (og synd). I Sett og Avslørt-andaktene fant jeg i større grad at synd, skyld og skam knyttes sammen, da det knyttes samla til én person, som i kvinnen ved brønnen.

Det er altså noen vesentlige forskjeller mellom talene. Et unntak er likheten i gudsbildene som skildres; den er slående:

Alle talene framstiller Gud som en man kan komme til uansett, en som tilgir og som har en sterk kjærlighet for mennesket. I forlengelsen av dette har jeg også påpekt hvordan alle talene gir ressurser til orientering i møte med følelser som skam og ensomhet, talene formidler en verdi som gis mennesket utenfra mennesket selv – fra Gud. Alle tre talene beskriver Guds kjærlighet som en kjærlighet som er romslig nok til å kunne favne mennesket slik det er. Nettopp dette kan også være en endringsressurs, hvor man kan se seg selv i lys av dette «gudsblikket» som forkynnerne formidler.

Det er fristende her å hente fram avhandlingens tittel: Avslørt – på godt eller vondt? Talene er enstemmige i sitt svar: det er når man lar seg avsløre, eller innser at man trenger hjelp, at man kan få oppleve å være velkommen med hele seg – hos Gud. Da kan man også få se seg selv som elsket av Gud. Da gjenstår spørsmålet: er dette et relevant budskap til dagens ungdom?

I arbeidet med de teologiske verdenene har jeg vist hvordan begge talene inneholder elementer både fra verdensbilde III og IV. Det er interessant å se at alle de tre talene reflekterer verdensbilde IV i stor grad, samtidig som alle tre også inneholder momenter jeg mener forstås bedre i lys av verdensbilde III. Nettopp dette ønsker jeg nå å se nærmere på i drøftingsdelen. Gir disse teologiske verdensbildene relevante ressurser til hjelp for livsmestring for dagens ungdom? Hvilke begrensninger og hvilke muligheter ligger i teologien disse verdensbildene presenterer?

4 Drøfting

Jeg vil nå gå over til den konstruktive drøftinga. På bakgrunn av analysen vil jeg drøfte avhandlingas hovedproblemstilling: *Hvordan kan man forkynne om synd og skam til ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring?*

I innledinga til avhandlinga beskrev jeg hvordan jeg vil nærme meg denne ved å svare på tre underproblemstillinger. I analysen har jeg svart på den første underproblemstillingen; *hvordan tematiseres synd og skam i forkynelse til ungdom?* og sett kort på hvilke ressurser til orientering og endring jeg finner i mitt materiale. Det siste omhandler underproblemstilling to – *på hvilken måte kan denne teologiseringen knytta til synd og skam yte ressurser til orientering og endring?* – som jeg nå vil drøfte sammen med den tredje underproblemstillingen: *Er denne teologiseringen og ressursene den tilbyr til orientering og endring relevant for dagens ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring?*

I analysen konkluderte jeg med at alle de tre talene vektlegger en syndsforståelse som passer inn i verdensbilde IV, «fordømmelse og tilgivelse». I drøftingsdelen vil jeg derfor spørre hvorvidt ressursene til orientering og endring som ligger i dette verdensbildet er relevante for dagens ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring? For å nærme meg dette spørsmålet vil jeg først se på hvilket teologisk potensiale som ligger i dette verdensbildet, deretter se på hvilke teologiske begrensninger som ligger her.

I konklusjonen fra analysen ble det også klart at forkynnelsen i mitt materiale til en viss grad snakker inn i verdensbilde III, «tomhet og oppfyllelse». Mitt andre delspørsmål i denne konstruktive diskusjonen vil derfor være hvorvidt dette teologiske verdensbildet er relevant for dagens ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring? Hvilket teologisk potensiale og hvilke begrensninger ligger i teologiseringen knytta til dette verdensbildet?

For å kunne vurdere relevansen for dagens ungdom og deres livsmestring (se definisjon av livsmestring i kap. 2.1.1) vil jeg i fortsettelsen gjøre bruk av både teologisk litteratur knytta til synd- og skam-tematikk, og litteratur knytta til ungdomsforskning. Førstnevnte vil preges av Berit Okkenhaug og hennes utgivelse *Når jeg skjuler mitt ansikt – Perspektiver på skam* (2009). Litteratur knytta til ungdomsforskning henter jeg i stor grad fra professor i kultur- og samfunnspsykologi, Ole Jacob Madsen, og hans bok *Generasjon Prestasjon – Hva er det som*

feiler oss? (2018). Også i drøftingsdelen vil jeg lene meg på litteratur som var viktig i analysen, blant andre Jones (1989) og Henriksen (2010, 2016).

4.1 Fordømmelse og tilgivelse – et bidrag til livsmestring for dagens ungdom?

I innledninga til denne avhandlinga viste jeg til en Facebook-post fra Generalsekretær i Norges KFUK/M, Øystein Magelssen. Han kommer med følgende påstand: «Jeg tror vi begår en brøler hvis vi dropper å snakke om synd. For hvor skal unge mennesker da gå med sin uperfekthet?» (Magelssen, 2019). Han peker videre på at en del kristen forkynnelse kan få det til å virke som også det å være en kristen er en prestasjon – i likhet med så mye annet i unge menneskers liv i dag (ifølge han selv). Slik jeg forstår han mener han det kan bidra til å gjøre Gud liten, dersom «vi» blir mer opptatt av hva vi kan utrette med våre egne handlinger enn av Gud; «for det er vel Gud vi tror på, ikke vår egen tro?», spør han retorisk.

Magelssen viser videre til en kommentar skrevet av Christian Hjortkær i Kristeligt Dagblad (2019). Hjortkær skriver «Ja, vi troede, at arvesynden var et overstået kapitel», men om all «denne tyngende tale om synd» fjernes, så er synden der fremdeles. Samfunnet påstår at «alt er mulig», men selv opplever han seg «fastlåst som aldrig før». Magelssen drar poenget hans videre og påkrever seg selv og dagens unge «retten til å være en synder».

Både Magelssen og Hjortkær ser ut til å forutsette en ungdomsgenerasjon som i likhet med dem selv kjenner på skam knytta til det å ikke prestere eller lykkes på alle livets områder. «En mismodig skamfølelse brer seg blant mange unge» skriver Hjortkær, og Magelssen siterer. Magelssen snakker om et menneskesyn som «både tar vår gudbilledlighet og synd på alvor», som noe han mener dagens unge (og han selv, ser det ut til) trenger. Men forstår de dagens ungdom rett? Magelssen bruker begrepet «generasjon prestasjon» om de unge – er det et dekkende begrep?

4.1.1 Ikke en homogen gruppe

Ole Jacob Madsen (2018) bruker så å si hele sin bok *Generasjon Prestasjon* på å begrunne hvorfor han mener «generasjon prestasjon» er en mangelfull betegnelse brukt på dagens unge, og understreker at ungdommer er ulike. Madsen gjennomgår statistikk fra Ungdata og finner at dagens unge i det store og hele har det bra. Han argumenterer videre for

at «generasjon prestasjon»-begrepet i stor grad er medieskapt (Madsen, 2018, s.109). Det er «tvilsomt om begrepet «generasjon prestasjon» gir et representativt bilde av hvordan unge flest har det, betegnelsen sier nok først og fremst noe om samfunnets foretrukne representasjon av unge» konkluderer han (Madsen, 2018, s. 187). Dersom man forstår «generasjon prestasjon» som en betegnelse på en ungdomsgenerasjon som i stor grad sliter, og sliter til tross for at de er «flinke» mener han dette er et feilslått begrep.

TV-psykolog Peder Kjøs ser ut til å støtte Madsens kritikk av en ensidig framstilling av unge knytta til «generasjon prestasjon». «Det er nok overdrevet at prestasjonssamfunnet skaper psykiske problemer. De som har det verst, er de som faller helt utenfor» sier han i et intervju med Aftenposten (Kjøs sitert av Skogstrøm, 2016). Forfatter og skribent Maria Kjos Fonn (2017) formulerer godt det som kanskje kunne kalles et overfokus på en bestemt gruppe, når hun etterlyser stemmer som forteller fra «generasjon stagnasjon». Hun viser blant annet til unge mennesker som ender med å søke NAV-stønning som følge av «en tilværelse preget av angst, dype depresjoner, rusmisbruk eller et resultat av endeløs jobbsøking som ikke fører noe sted». Og sier det etter hvert blir «overtydlig at vi trenger å lytte til enda flere stemmer for vår generasjon» (Fonn, 2017).

Hun får støtte fra både Madsen (2018, s. 195) og forfatterne av årets Ungdata-rapport som sier: «På de fleste indikatorene kommer ungdom som vokser opp i familier med høy sosioøkonomisk status og mange ressurser, bedre ut sammenliknet med ungdom fra lavere sosiale lag.» (Bakken, 2019, s. 2). I antall er det altså ikke først og fremst de skoleflinke som sliter, slik mediene omtaler det, men de som kanskje både mangler støtte og oppfølging hjemme, venner på skolen, økonomi til å delta på fritidsaktiviteter osv.

Det er derfor grunn til å være kritisk til begrepet «generasjon prestasjon» (i alle fall) som *eneste* betegnelse på dagens ungdom. Finnes det likevel noe i Madsens og andres beskrivelse av dagens ungdom som kan gi støtte til Magelssens og Hjortkærs argument om at syndsbegrepet kan være relevant for ungdoms livsmestring i dag?

4.1.2 «Men så skammer ungdommen seg likevel»

Sitatet er henta fra allerede nevnte psykolog, Peder Kjøs (2017). Han viser til levekårsundersøkelsene som tyder på at ungdom «er mer fornøyd med livet sitt, har bedre forhold til foreldrene sine, ruser seg mindre». Og fortsetter: «Men så skammer ungdommen seg

likevel» (Kjøs, 2017, s. 48). Kjøs tror «skammen har lite med vår samtid å gjøre, den har å gjøre med selve ungdomstiden. Skam er følelsen av å ikke være god nok, å ikke leve opp til en standard man selv synes man burde leve opp til; og det er jo nettopp det man bruker ungdomstiden til, å finne grensene for sine evner og å tilpasse viljen og drømmene etter disse.» (Kjøs, 2017, s. 47). På denne måten begrunner han ungdommers skamfølelse i den brytningstida de er i, framfor den samtida de er en del av.

Et annet relevant poeng er hvordan ungdom oppfatter seg selv. I hvilken grad ungdommer ser seg selv som en del av «generasjon prestasjon» er det ikke gjort noen undersøkelser på, såvidt meg bekjent. Men man skal ikke lete så lenge i norske medier, og Si;D-innlegg (fast spalte i Aftenposten, for innlegg skrevet av barn og unge) før man får mange eksempler på at ungdommer selv både bruker begrepet og begrunner sin egen gjenkjennelse i det. Madsen kommenterer også dette. Som han sier kan det skyldes at det tross alt gjerne er disse stemmene «vi hører», delvis fordi det er dem man ønsker å høre, men også delvis fordi disse stemmene tilhører de som er ressurssterke, men likevel sliter. Han legger til at «generasjon prestasjon» som begrep har blitt så innarbeida at det er naturlig å forvente at også ungdommer har dette som en del av sin virkelighetsoppfatning (Madsen, 2018, s. 194). Hvordan ungdommer fortolker sin egen situasjon vil videre ha betydning for hva de oppfatter som relevante ressurser til hjelp for sin livsmestring.

Et siste interessant poeng fra Madsen, som mer er en antydning enn noe han slår fast, handler om «generasjonskløfta som forsvant» (han låner uttrykket fra ungdomsforskerne Tormod Øia og Viggo Vestels (Øia & Vestels, referert i Madsen 2018, s. 209). Madsen viser til det han kaller en «berøringsangst for moral» i dagens kultur og hvordan det som før var en overlevering av moral fra foreldrenes side nå er erstatta med det «terapeutiske blikket som med empatisk mine spør: «Hvordan har du det, egentlig?» (Madsen, 2018, s. 210). Madsen utvikler ikke problematikken videre, men sier at man ser slike stemmer i samfunnet av og til – som uttrykker et ønske om en tydeligere deltakelse fra de voksnes side, også i spørsmål som angår moralske problemstillinger. Dersom alt «flyter» og det ikke finnes noen tydelig rettleiding knytta til sentrale verdier, kan man kanskje anta at det kan gi usikkerhet hos dagens unge som uansett må gjøre sine valg.

I mitt materiale fant jeg verdensbilde IV, «fordømmelse og tilgivelse» vektlagt. Er de teologiske ressursene til orientering og endring som her gis relevante for ungdoms livsmestring, sett i lys av den beskrivelsen av ungdomskulturen jeg her har gjengitt?

4.1.3 Moralsk orientering og tilgivelse som ressurs?

På bakgrunn av det jeg nå har vært inne på er det klart at to ungdommer kan ha forholdsvis ulike liv og problemer. Gjennom det vi har sett over mener jeg det likevel finnes noen grunner til å antyde en tendens; Kjøs mener ungdom alltid har kjent på skam fordi de er i en urolig periode av livet. Fonn og Madsen mener det finnes en «generasjon stagnasjon» som en betegnelse på de som virkelig sliter, og som man videre kan anta skammer seg over å ikke nå opp i prestasjonssamfunnet. Madsen peker dessuten på et mulig savn etter voksnes tilstedeværelse i ungdommers etiske refleksjon.

Med begreper som synd, arvesynd og tilgivelse snakker Magelssen og Hjortkær inn i det teologiske verdensbilde IV, og etterlyser syndsforkynnelse til dagens unge. I analysedelen ble blant annet bevisstgjøring på viktigheten av moralsk refleksjon trukket fram som en ressurs til orientering i forkynnelsen. Magelssen og Hjortkær kommer med et interessant poeng når de hevder at nettopp fraværet av moral kan gi individet større skyldfølelse, fordi man står igjen uten noen annen dommer enn seg selv. «I 1990`erne sang vi *det er samfundets skyld*. I dag synger de *alle skuffer over tid*» sier Hjortkær og påpeker en endring i hvem pekefingeren rettes mot.

Dersom det stemmer, det Madsen antyder (og som Magelssen og Hjortkær påpeker), om at en del unge etterlyser voksnes tilstedeværelse i møte med sine etiske dilemmaer, er dette noe ressursene i verdensbilde IV kan bidra med? I analysen pekte jeg på hvordan forkynnelsen framholder noen verdier som gode, og sier noe om hvilken retning det er godt for mennesket å velge. Dette viser seg i ressurser til orientering knytta til moralsk refleksjon; for eksempel hvordan det er vondt for mennesket å bære på løgner om det man selv har gjort, eller vondt både for en selv og familien dersom man sviker sine nærmeste. Jeg oppfatter ikke disse delene av forkynnelsen som moraliserende, fordi de i liten grad fokuserer på enkelthandlinger – dvs. gjennom fortellingene om de bibelske personene og konkretiseringer av hvilke handlinger Gud tar avstand fra gis det absolutt eksempler på hva synd kan være. Men forkynterne ser ut til å peke på verdier og grunnleggende etiske spørsmål, mer enn å ville advare mot visse type

handlinger. Det bidrar til en bevisstgjøring på at noen valg har vonde konsekvenser både for en selv og andre, og at dette ikke er noe Gud ønsker. Gud på sin side, fortolkes som en som gir tilgivelse og dessuten har en kjærlighet som rommer også disse sidene ved mennesket. Gud er derfor ikke en Gud med framtrædende pekefinger (en type dommerfigur), til tross for at det påpekes hvilke handlinger Gud liker og ikke. En slik tematisering av moral og verdier kan gi ressuser til orientering i etisk refleksjon, og dermed bidra med noe av det ungdommer muligens savner.

4.2 Fordømmelse og tilgivelse, et ødeleggende bilde?

I det jeg har beskrevet overfor ser verdensbilde IV ut til å ha et visst potensiale i å kunne gi ungdommer relevante ressuser til orientering og endring, og dermed hjelp med sin livsmestring. Samtidig finner jeg at Henriksen (2010) og Okkenhaug (2009) er svært skeptiske til en bestemt forståelse av arvesynden. Henriksen (2010) viser til en debatt om den juridiske (forensiske) forståelsen av forsoningen (som er en måte å omtale (deler av) verdensbilde IV sin forsoningsteori(er) på). Utgangspunktet er Berit Okkenhaugs (2009) bok *Når jeg skjuler mitt ansikt* og Egil Sjaastads (2010) anmeldelse av denne i Dagen Magazinet. Okkenhaug er prest ved Institutt for sjelesorg, Modum bad, mens Egil Sjaastad er førstelektor ved Fjellhaug Misjonshøyskole. Det er riktignok ikke ungdom som er fokus for denne debatten, men den belyser likefullt svært interessante teologiske temaer som i høyeste grad er relevante for forståelsen av hvordan man snakker om synd og skam til ungdom.

Slik jeg forstår det er Okkenhaug først og fremst kritisk til en «punktuell» forståelse av synden. Dersom man synder og ber om tilgivelse, synder og ber om tilgivelse, i et endeløst kretsløp risikerer man å få en forståelse av Guds kjærlighet som noe betinget. Okkenhaug bruker ikke uttrykket «betinget», men jeg mener det er dette hun peker på når hun sier «Det kan bli til at jeg først må kvitte meg med synden og bekjenne, og så kommer Guds kjærlighet.» Mens «den dype sannheten er at kjærligheten er først» (Okkenhaug, 2009, s. 133).¹³

For en som bærer på skam er dette problematisk. Okkenhaug beskriver skambærerens opplevelse i jeg-form og sier

---

¹³ Dette er forøvrig en forståelse som går godt sammen med Trelstads bruk av paktsteologi i sin forsoningsforståelse, som nevnt tidligere i kap. 3.2.5.

Det er som å være fanget i et nett som jeg ikke kan komme ut av. Jeg kjenner meg uverdig, men har ikke nødvendigvis noe konkret å gjøre opp for. Dessuten kan jeg kjenne det slik at jeg ikke fortjener å bli tigitt, og at Gud egentlig aldri vil bli tilfreds med meg.» (Okkenhaug, 2009, s. 128).

Man ber om tilgivelse for synden, men kjenner seg ikke fri fordi skamfølelsen har slått dype røtter, som en opplevelse av å ikke være verdifull som menneske.

I sin anmeldelse av Okkenhaugs bok forfekter Sjaastad at nettopp den syndsforkynnelsen Okkenhaug er skeptisk til, er helt nødvendig.¹⁴ Dersom «evangeliet skal få være et gledesbudsskap» er det nødvendig at loven «får gjøre sin anklagende gjerning i møte med synden», skriver Sjaastad (2010). Han mener, i motsetning til Okkenhaug, at skambæreres behov for å få bekrefte sin egen verdighet kan møtes også med denne syndsforståelsen: «ved å skjelne tydeligere mellom skapelse og forløsning kan begge aspekt få tre fulltonende fram, både verdighet og uverdighet» (Sjaastad, 2010).

Der Okkenhaug kommer med noen antydninger, er Henriksen klinkende klar i sitt svar til Sjaastad: Han mener

Sjaastad ikke ser at den erfaringen av loven som han mener er en forutsetning for å forkynne evangeliet, i realiteten vil bekrefte og holde skambærende mennesker fast i sin situasjon fordi evangeliet da i realiteten ikke møter og anerkjenner det ødeleggende i deres situasjon. (Henriksen, 2010, s. 100).

Videre forklarer han hvordan en skambærer vil oppleve denne type forkynnelse: «At Guds sønn må dø for mine synder får meg bare til å føle meg enda mer uverdig og enda mer skamfull. Hans offer og lidelse blir noe jeg er årsak til, og forsterker min erfaring av uverdighet» (Henriksen, 2010, s. 100). På denne måten gjør Henriksen det klart at en slik syndsforståelse som Sjaastad forfekter kan være direkte ødeleggende for en som bærer på skam. Betyr dette at syndsforkynnelse fortolka innenfor det teologiske verdensbilde IV må forkastes i møte med

---

¹⁴ Det er Sjaastad sin kritikk jeg presenterer i dette kapitlet, men jeg ønsker å bemerke at hans anmeldelse er todelt. Selv om han kritiserer Okkehaugs syndsforståelse (eller snarere hennes kritikk av en bestemt syndsforståelse), ser han også boka som en ressurs og sier den «gir mye god innsikt i hvordan skammen fungerer [...] og også hvordan gi hjelp til smått om senn å lede dem [konfidentene] ut i mer åpent lende.» (Sjaastad, 2010).

skambærere? Og hva med ungdom? I det følgende vil jeg nærme meg dette spørsmålet ved å dra nytte av noen ytterligere momenter fra Okkenhaugs teologi.

4.2.1 Må verdensbilde IV forkastes?

Okkenhaug avviser på ingen måte arvesynsbegrepet, men beskriver det på en måte som kan være til hjelp og trøst for en som bærer på skam. Jeg mener hun med dette åpner for en tolkning av forsoningen som ikke avviser verdensbilde IV som helhet – bare en bestemt syndsforståelse (og forkynnelse). La meg vise hvordan.

Når kirka og representanter for kristendommen har snakka om arvesynd er det gjerne «de gale tingene vi har gjort» man har fokusert på (Okkenhaug, 2009, s. 128). Dette mener Okkenhaug er en for smal og derfor forfeilet forståelse av hva arvesynd innebærer. Hun viser til Meile (se for eksempel Meile, 1989, s. 18-19) og beskriver arvesynden som en grunnleggende begrensning i mennesket når hun sier den er et «bilde på vår nedarvede maktesløshet overfor synden». (Okkenhaug, 2009, s. 128) Arvesynden viser oss at «vi er begrensede mennesker». (På lignende måte snakker forøvrig Henriksen om menneskets «innsnevring» og «endelighet» som en del av det menneskelige (2003, s. 194-197).) Og nettopp denne forståelsen kan være til hjelp også for en som bærer på skam. Dersom synden bare omhandler «krav om oppgjør og tilgivelse. Hvor skal vi da gå med våre mangler og vår tilkortkommenhet?» (Legg merke til at hun her formulerer nesten ordrett samme spørsmål som Magelssen, dette kommer jeg tilbake til.) Arvesynden er dermed ikke en synd man kan be om tilgivelse for, men mer en forklaring på menneskers erfaring av å ikke strekke til, av å være begrensa. Den peker på syndefallets konsekvenser i menneskers tilkortkommenhet.

Hun legger til at forkynnelsen om arvesynden ikke må stå aleine. «Det må også være noe i vår menneskelighet som syndefallet ikke har fått ødelagt. Vi er fremdeles skapt i Guds bilde» (Okkenhaug, 2009, s. 129). Det er jo nettopp i *imago dei* mennesket forstår seg selv som skapt, ønska og elska av Gud.

Slik jeg ser det er det nettopp denne forståelsen av (arve)synden som noe som omfatter menneskets tilkortkommenhet, Magelssen peker på i sin etterlysning etter «retten til å være en synder» (Magelssen, 2019). Både Magelssen og Hjortkær (2019) mener det er avgjørende for mennesket å få lov til å se seg selv som «uperfekt». Å få komme til Gud som et helt menneske, gir en frihet fra tanken om at «alt er mulig», mener de. Det at Gud kommer til mennesket i dets

«uperfekthet» er en klassisk luthersk tanke. For Luther var det nettopp et poeng at rettferdiggjørelsen ble gitt som Guds nåde til mennesket, og dermed noe mennesket tok imot uten selv å gjøre noe for det (Hegstad, 2015, ss. 182-183).

På bakgrunn av dette vil jeg konkludere med at det er syndsforståelser i verdensbilde IV som vil virke begrensende på mennesker som bærer på skam – enten det er ungdom eller andre. Det er i denne sammenheng Farstad (2016, s. 28) påpeker viktigheten av å snakke om skam, og å skille disse begrepene fra hverandre. På den annen side er det fullt mulig, innenfor verdensbilde IV, å finne forståelser av synd og frelse som nettopp gir relevante ressurser til orientering og endring for en som bærer på skam:

Når jeg i mitt materiale fant en sterk vektlegging av en gudsforståelse hvor Gud ønsker fellesskap med menneskene uavhengig av dets prestasjoner og feiltrinn, og som lover tilgivelse, mener jeg det er nettopp en arvesyndslære ala det Okkenhaug beskriver, som her kommer til uttrykk. Guds svar til mennesket handler ikke bare om tilgivelse for moralske feiltrinn, men også om en raushet som rommer mennesket slik det er. Her ligger ressurser til orientering og endring også for ungdommer som kjenner på mislykkethet i prestasjonssamfunnet. I lys av en slik forståelse vil disse ressursene kunne gi en mulighet for å se seg selv som elska og «tålt» med hele seg.

I forlengelsen av dette reiser det seg et siste spørsmål og krever svar. I materialet for analysen fant jeg to verdensbilder vektlagt. Først og fremst verdensbilde IV, som vi nå har sett på, men alle talene hadde også elementer av verdensbilde III i seg. Gir det teologiske verdensbilde III relevante ressurser til orientering og endring for dagens ungdom?

4.3 Tomhet og oppfyllelse; et verdensbilde for ungdom?

Når tidligere nevnte psykolog Kjøs blir spurt av Aftenposten om det er «trendy blant unge å si at man har psykiske lidelser?» svarer han klart «Nei!» og legger til at «det er mer belastende enn kult. Det som er trendy er å mestre ting og ha store planer. Det koster mye å si at du har problemer i et prestasjonssamfunn» (Kjøs sitert av Skogstrøm, 2016). I utgangspunktet antar jeg at dette er basert på hans egen forståelse og fortolkning av ungdommers situasjon, men han peker på noe jeg mener å finne belegg for også i Madsens bok. Selv om Madsen ikke er tilhenger av begrepet «generasjon prestasjon» vedgår han at dagens samfunn er prega av individualisme og at unge mennesker kjenner på krav til å prestere for å «bli noe» (Madsen

sitert i intervju med Sundquist, 2018). I og med at samfunnet ikke lenger er slik at man er født inn i en rolle som i stor grad bestemmer hva man skal gjøre her i livet, blir det opp til ungdommene selv å lykkes – og de blir fortalt at de har alle muligheter åpne (Madsen sitert i intervju med Sundquist, 2018b). Det Madsen kritiserer er først og fremst bruken av «prestasjonssamfunnet» som en begrunnelse for økte psykiske problemer i befolkninga (Madsen, 2018, s. 117-118). Dagens ungdom har det tross alt bra. Det er neppe sant at dagens unge sliter mer enn fortidas unge – man har bare ikke hatt hverken undersøkelsene til å si noe om det, eller (kanskje?) interessen for å vite noe om det tidligere. På den annen side – og nettopp dette er det relevante for denne oppgava – sier beskrivelsene av samfunnet en del både om ungdommers virkelighetsforståelse (som pekt på tidligere, se kap. 4.1.2) og om ungdommers lengsler og behov. Det er dette jeg mener i stor grad kan plasseres i verdensbilde III. La meg utdype:

Beskrivelsene over om det å streve for å «bli noe» og lykkes med selvrealisering i et individualisert samfunn, kan lett gi opplevelser av skam. Sosiolog Frønes skriver om skam og ære i det moderne; «I et samfunn hvor det å oppnå noe og lykkes er en verdimesig akse, vil det å ikke oppnå noe være en moderne kilde til skam» (Frønes, 2001). Man skammer seg over å ikke lykkes med selvrealiseringen, fordi nettopp selvrealiseringen har blitt et individets prosjekt – da har man ingen andre å skylde på (Madsen, 2018b). Er det skildringer av det teologiske verdensbildet III vi her ser? Tomheten hører på mange måter hjemme i et individualisert samfunn, hvor mennesket selv er ansvarlig for å gi livet mening, og slik sett på et vis står aleine. Nettopp menneskets opplevelse av tomhet er sentral i verdensbilde III.

Det er interessant å se både Frønes, Madsen og Kjøs nevne skam som et begrep i tilknytning til ungdom (og Frønes spesielt i tilknytning til dagens samfunn, se over), sammen med beskrivelsene jeg ga av skam i kap. 2.3. Skambærerens lengsel er å bli akseptert og tatt imot som man er, det kan på mange måter se ut til å være en grunnleggende utfordring også for dagens ungdom. Madsen skildrer for eksempel «dobbeltpresset» en del jenter lever under; «å skulle prestere i skolen og leve opp til konforme kjønnsrollekrav knyttet til utseende, kropp og sosial vellykkethet» (Madsen, 2018, s. 94). Han mener dessuten narrativet om ungdommers strev etter å lykkes på mange arenaer kanskje er ekstra tyngende for de mindre ressurssterke. De har ikke nødvendigvis «alle muligheter» på samme måte som de mer ressurssterke, og kan oppleve det som en «tilleggsbelastning hvis de føler at de ikke når opp til disse kravene, og

avstanden mellom «dem» og «de andre» bare øker.» (Madsen, 2018, s. 96). I begge tilfeller ser ungdommene ut til å mangle ressurser til å akseptere seg selv som de er – i likhet med skildringene av skambærere, slik jeg pekte på over. Hvilket svar gir det teologiske verdensbilde III på disse utfordringene?

4.3.1 Å kunne se seg selv som elska

I analysedelen viste jeg hvordan deler av forkynnelsen vektla det å la seg avsløre overfor Gud, som en positiv ressurs til endring. På den ene sida var dette knytta til synd (og verdensbilde IV), men på den andre sida mente jeg også det kunne knyttes til menneskers erfaring med skam. Gud ble fortolka som en som elsker mennesket slik det er, og som har omsorg for mennesket uavhengig av menneskets prestasjoner, fortjeneste, sorgopplevelser eller dårlige erfaringer hjemmefra. Utifra beskrivelsene jeg har gitt av dagens ungdom mener jeg det er grunn til å tro at et bilde av en Gud som bryr seg uavhengig av ytre omstendigheter og indre selvopplevelse, kan være en ressurs som kan hjelpe ungdommer til å se seg selv som verdifulle.

Det er disse ressursene til hjelp for livsmestring Henriksen (2010) og Okkenhaug (2009) peker på at også skambæreren trenger. Okkenhaug skildrer skambæreres opplevelse (også her i førsteperson):

Vi forsvarer oss, gjemmer oss eller prøver å perfeksjonere oss inntil vi møter den Gud som elsker oss slik som vi er og som dermed kan få oss til å åpne opp for våre sår og vårt sanne jeg, uten å miste troen på at vi er verdifulle. (Okkenhaug, 2009, s. 125).

Det er dette som er løsinga på menneskets problem i verdensbilde III – det å bli elska ubetinga, slik at man selv kan elske (se kap. 2.4.3). Kanskje er ikke sammenkoblinga mellom skambærere og ungdom så overraskende, sett i lys av Kjøs kommentar om ungdomstida som noe som er prega av utfordringer med skam:

Skam er følelsen av å ikke være god nok, å ikke leve opp til en standard man selv syns man burde leve opp til; og det er jo nettopp det man bruker ungdomstiden til, å finne grensene for sine evner og å tilpasse viljen og drømmene etter disse. (Kjøs, 2017, s. 47).

Det stemmer også godt med Frønes kommentar i forrige delkapittel om hvordan det å mislykkes i et individualisert samfunn blir en kilde til skam.

4.3.2 Fellesskapet som ressurs

I Hjem-talen fant jeg dessuten ressurser til orientering om det å være en del av et større fellesskap. Forkynneren pekte gjentatte ganger på muligheten for å snakke med medmennesker om ting man opplever vanskelig – enten i troen eller mer generelt. Okkenhaug sier noe om dette i slutten av sin bok:

I kristen forstand er ikke det viktigste vi kan si om et menneske at det er uavhengig og selvstendig. Vi er del av et fellesskap, der vi alle har en stemme og der vi er del av hverandres liv og har ansvar for hverandre. Er det noe vi har bruk for når vi mislykkes, så er det et rom der det går an både å bli sett midt i mislykkethet og skamfullhet, og samtidig bli holdt fast i Guds kjærlighet. (Okkenhaug, 2009, s. 142)

Okkenhaug ser ut til å mene at nettopp det å peke på fellesskapet (og å skape gode fellesskap) er en ressurs til hjelp for livsmestring for skambæreren. Når man møtes og tas imot av hverandre blir skammen mindre. I det individualiserte samfunnet hvor også ungdommer sliter med å se seg selv som «bra nok» er dette også relevante ressurser til endring for dem.

I Sett og Avslørt-andaktene pekte jeg dessuten på ressurser i møte med ensomhet. Ifølge Ungdata-undersøkelsen fra 2019 oppgir 22 % av ungdomsskole-elever og 27 % av videregående elever at de er «ganske mye» eller «veldig mye» plaget av ensomhet (Ungdata, 2019). Dette er den høyeste andelen registrert i Ungdata så langt (Bakken, 2019, s. 81). Det at Gud, i Sett og Avslørt-andaktene, forstås som en som bryr seg og er tilstede også der hvor mennesker opplever seg ensomme kan ses som en orienteringsressurs for ungdommer som kjenner på noe av det samme.

4.3.3 En mulig begrensning i verdensbilde III

I forkynnensens reflektering av det teologiske verdensbilde IV fant jeg en ressurs til orientering – en bevisstgjøring på viktigheten av moralsk refleksjon. I lys av en antydning fra Madsen til at unge savner de voksnes tilstedeværelse i møte med ungdommers etiske problemstillinger, pekte jeg på dette som en relevant ressurs til hjelp for livsmestring. Denne ressursen finner jeg ikke i teologiseringen knytta til verdensbilde III. Samtidig skriver Jones i sin forklaring til dette verdensbildet om det å oppleve seg selv som elsket som en forutsetning for å kunne settes i stand til å elske sin neste (Jones, 1989, s. 142-143). Hvordan man «elsker» både seg selv og sin neste i praksis, mener jeg også omhandler moralsk refleksjon. Jesus som

eksempel er en sentral del av verdensbilde III. Det handler først og fremst om at mennesket kan se seg selv som elsket av Gud på samme måte som Jesus var det, men kan kanskje også omhandle oppfordringer til å leve som, og elske som, Jesus gjorde. Jeg utelukker derfor ikke at teologisering som reflekterer det teologiske verdensbilde III kan yte ressurser til moralsk refleksjon, men merker meg at dette er fraværende i disse delene av mitt materiale.

5 Oppsummering og konklusjon

Problemstillinga for denne avhandlinga er: *Hvordan kan forkynnelse om synd og skam yte ressurser til livsmestring for ungdom i dag?* Denne problemstillinga har jeg nærmet meg gjennom tre underproblemstillinger.

Den første underproblemstillinga knytta seg utelukkende til analysen hvor jeg spurte *hvordan tematiseres synd og skam i forkynnelse til ungdom?* Her fant jeg at i den forkynnelsen jeg har sett på, så blir synd tematisert eksplisitt, mens skam var tematisert mer implisitt. Synden ble framstilt som individuell og kunne handle både om et brudd i relasjoner, et brudd på moralske normer og (i Hjem-talen) også om noe vondt man påføres eller erfarer fra noe(n) utenfor en selv. Skammen var i Hjem-talen tematisert i egne avsnitt, og løsrevet fra det som hadde med synd og skyld å gjøre. I Sett og Avslørt-andaktene var det derimot vanskeligere å skille – skamtematiseringen var i stor grad knytta til de personene som også ble beskrevet i terminologi som omhandla synd og skyld.

Den andre underproblemstillinga brukte jeg noe plass til i analysedelen, i tillegg til at dette ble et sentralt moment i den konstruktive diskusjonen. Dette var spørsmålet på *hvilken måte kan denne teologiseringen knytta til synd og skam yte ressurser til orientering og endring?* I analysedelen fant jeg at forkynnelsen tilbyr ressurser til orientering gitt som en bevisstgjøring på betydninga av å reflektere moralsk og gjøre moralsk gode valg, og dessuten hvordan Gud er tilstede også der hvor mennesker erfarer ensomhet og skam. Forkynnelsen ga også ressurser til endring knytta til det å vende om (og følge de rette valgene), og samtidig til å kunne endre syn på seg selv og sin verdi gjennom å se seg selv som elsket av Gud.

Sentral teori i analysen har vært Jones modell av fem teologiske verdener (1989) og Henriksens forståelse av religion som noe som gir ressurser «mennesker bruker til å formidle orientering og transformasjon» (2016, s. 360) (jeg har brukt begrepet «endring» om

transformasjon). I analysen fant jeg først og fremst to av de teologiske verdensbildene reflektert i mitt materiale. Verdensbilde IV «fordømmelse og tilgivelse» fant jeg i størst grad. I tillegg fant jeg at forkynnelsen reflekterte sentrale elementer fra verdensbilde III «tomhet og oppfyllelse».

I drøftinga tok jeg for meg den tredje underproblemstillinga (som også omhandler analysefunn fra de to første): *Er denne teologiseringen og ressursene den tilbyr til orientering og endring relevant for dagens ungdom på en måte som gir hjelp til livsmestring?* Dette har jeg sett på ved å vurdere hvilken relevans forkynnelse om synd og skam, knytta til henholdsvis verdensbilde IV og III har, med tanke på det å yte ressurser for ungdommers livsmestring.

Basert på drøftinga vil jeg for det første konkludere med at forkynnelse om synd og skam relatert til det teologiske verdensbilde IV; fordømmelse og tilgivelse, kan yte relevante ressurser til hjelp for ungdoms livsmestring gjennom å gi både en bevisstgjøring på betydninga av å reflektere moralsk og gjøre moralske gode valg, en fortolkning av menneskets begrensethet og et budskap om nåde og tilgivelse som rommer mennesket slik det er. Dette er relevante ressurser til livsmestring dersom det forutsettes at ungdommer kan oppleve usikkerhet knytta til moral som noe «flytende», og vanskeligheter med å se sin egen verdi dersom man ikke når opp i et samfunn hvor «alt er mulig» (se konklusjon tre, under).

For det andre vil jeg konkludere med at det finnes forkynnelse om synd og skam relatert til det teologiske verdensbilde IV som kan oppleves som problematisk. Ved bruken av en rent objektiv (forensisk) forsoningsteori hvor stadig tilgivelse for synder vektlegges, uten at bildet av en Gud som elsker mennesket forut for dette, vies tilstrekkelig oppmerksomhet.

Verdensbilde IV skal likevel ikke avskrives helt i møte med skambæreres opplevelser – dette som en tredje konklusjon. Dersom arvesynden forstås mer som en begrensning mennesket er født med, enn som en synd man kan be om tilgivelse for, kan dette gi relevante ressurser til livsmestring også for skambæreren. Dette må da holdes sammen med en forkynnelse av *imago dei*, hvor mennesket kan se seg selv som skapt, ønska og elska av Gud.

For det fjerde vil jeg konkludere med at det teologiske verdensbilde III; tomhet og oppfyllelse, i stor grad snakker inn i dagens ungdommers liv og utfordringer. I møte med et individualisert samfunn, hvor man kan kjenne på skam over å ikke mestre selvrealiseringen og

mislykkethet i det å skulle skape en mening og betydning av seg selv, gir nettopp dette teologiske verdensbildet noen viktige svar. Teologiseringen i dette verdensbildet gir ressurser til orientering i form av å se verdien i mennesket som noe som kommer utenfra mennesket selv. I dette ligger også endringsressurser i det å kunne se seg selv som ubetinget elska, og ønska. I mitt materiale mente jeg dessuten her å se ressurser til orientering ut fra det mer individorienterte, mot fellesskapet. Kjenner man seg tatt imot som man er av andre (og av Gud) vil både skam og ensomhet kunne besvares. Disse ressursene fant jeg som særlig relevante for dagens ungdom, men også for skambæreren. Det teologiske verdensbilde III gir slik nyttige ressurser til livsmestring for begge gruppene.

I innledninga til avhandlinga siterte jeg Magelssen som spurte hvor ungdommer skal gå med sin «uperfekthet» dersom «vi dropper å snakke om synd». I avhandlinga har jeg vist til skildringer av en sammensatt ungdomskultur hvor ungdommer stort sett har det bra. Samtidig kan det se ut til at mange blant annet kjenner på ensomhet, ser seg selv som mislykka i en verden hvor de trodde «alt var mulig» – men opplever å ikke «nå opp», og kanskje savner de også hjelp med sin etiske refleksjon. På bakgrunn av det jeg har sett på her er jeg frista til å stemme i med Magelssens etterlysning etter «retten til å være en synder», forstått som «retten til å være et menneske med feil og mangler». Samtidig aner jeg behovet for en forkynnelse som i enda større grad tar ungdommers behov for å finne sin verdi i det å være sett, avslørt og elska, på alvor. En forkynnelse som gir denne bredden (og dybden) knytta til teologiseringen om synd og skam vil kunne være til hjelp for ungdoms livsmestring.

6 Litteratur

- Afdal, G. (2013). *Religion som bevegelse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aulén, G. (1931). *Christus Victor: An Historical Study of the Three Main Types of the Idea of the Atonement*. London: SPCK.
- Austnaberg, H. (Red.) (2009). *Grensesprengende: Forkynnelse til ungdom 15-18 år*. Stavanger: Tapir akademiske forlag.
- Bakken, A. (2019). *Ungdata 2019: Nasjonale resultater 2019*. NOVA Rapport 9/19. Oslo: NOVA, OsloMet Henta fra: <http://hdl.handle.net/20.500.12199/2252>
- Clough, P., Nutbrown, C. (2012). *A Student`s Guide to Methodology: Justifying Inquiry*. London: Sage.
- Farstad, M. (2016). *Skam: eksistens, relasjon, profesjon*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Follesø, G. S. (2003). «Skam og skyld» i T. Anstorp, B. I. Hovland, & E. Torp (Red.), *Fra skam til verdighet - teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep* (s. 100-134). Oslo: Universitetsforlaget.
- Fonn, M. K. (2017). «En mur av muligheter». *Samtiden 125*, s. 50-53. Henta fra https://proxy.via.mf.no:2090/samtiden/2017/03/en_mur_av_muligheter
- Fowler, J. W. (1996). *Faithful Change: the Personal and Public Challenges of Postmodern Life*. Nashville: Abingdon Press.
- Goldstein, V. S. (1960). "The human situation: a feminine view". *The Journal of Religion 40*, 100-112. Henta fra: https://proxy.via.mf.no:2178/stable/1200194?seq=7#metadata_info_tab_contents
- Gregersen, N. H. (2008). «Dogmatik som samtidsteologi». *Dansk teologisk tidsskrift 71*, 290-310.
- Graff-Kallevår, K. & Kaufman, T. S. (Red.) (2018). *Byggekløss-spiritualitet? En studie av spiritualitet i Den norske kirkes trosopplæring*. Oslo: IKO-forlag

- Graff-Kallevåg, K. & Henriksen, J.-O. (Upublisert manuskript). «Jesus og Kaptein Sabeltann». MF vitenskapelige høyskole, Oslo
- Heberlein A. (2007). «Synd och frälsning» i M. Martinson (Red.) i *Systematisk teologi: en introduction* (s. 189-211). Stockholm: Verbum.
- Hegstad, H. (2015). *Gud, verden og håpet: Innføring i kristen dogmatikk*. Oslo: Luther Forlag.
- Henriksen, J.-O. (2003). *Imago Dei: Den teologiske konstruksjonen av menneskets identitet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Henriksen, J.-O. (2010). «Skam som teologisk tema» i J.-O. Henriksen, & A. O. Sjøvik (Red.), *Livstolkning i skole, kultur og kirke: festskrift til Peder Gravem* (s. 91-101). Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Henriksen, J.-O. (2016). «Hva er lære? Et religionsteoretisk innspill til et gammelt problem med aktuell relevans. *Teologisk tidsskrift* 5, s. 358-374. Henta fra https://proxy.via.mf.no:2090/tt/2016/04/hva_er_laere_-_et_religionsteoretisk_innspill_til_etgammel
- Hjortkær, C. (2019, 19. nov). «Dansk band er syndsbevidsthed for øvede». *Kristeligt Dagblad*, s. 9.
- Jacobsen, D. S. (2015). *Homiletical theology : preaching as doing theology (Vol. 1)*. Cascade Books.
- Jacobsen, I. G. (2017). *Synd og skam i forkynnelse til ungdom: En analyse av to andaktsbøker*. (Masteravhandling, MF vitenskapelige høyskole). Henta fra <https://mfopen.mf.no/mf-xmlui/handle/11250/2447118>
- Jones, W. P. (1989). *Theological Worlds, understanding the Alternative Rhythms of Christian Belief*. Nashville: Abingdon Press.
- Kjøvs, P. (2017). «Byllen av skjensel, drømmen om ry». *Samtiden* 125, s. 46-49. Henta fra https://proxy.via.mf.no:2090/samtiden/2017/03/byllen_av_skjensel_droemmen_om_ry

- Madsen, O. J. (2018). *Generasjon Prestasjon, hva er det som feiler oss?* . Oslo: Universitetsforlaget.
- Madsen, O. J. (2019, 30. april). «Er det slik vi skal ruste de unge for livet?». *NRK, ytring*. Henta fra: https://www.nrk.no/ytring/er-det-slik-vi-skal-ruste-de-unge-for-livet_-1.14531539.
- Magelssen, Ø. (2019, 12. des.). «Retten til å være en synder». [Facebook statusoppdatering]. Henta fra: www.facebook.com/Øystein-Magelssen-Generalsekretær-KFUK-KFUM
- Martinson, M. (2002). «Predikans frälsning: soteriologi och metod i nutidia teologisk praktik» i M. Martinson (Red.), *Mänsklig frälsning: soteriologi i samtidsperspektiv* (s. 75-104). Uppsala: Teologiska Institutionen
- Martinson, M. (2007). «Skrift, tradition och autoritet» i M. Martinson (Red.), *Systematisk teologi: en introduction* (s. 45-65). Stockholm: Verbum.
- Meile, E. (1989). *Romberbrevet fortolket*. København: Det Danske Bibelselskab.
- Moltmann, J. (2006). «The crucified God: Yesterday and today: 1972-2002” i I. M. Trelstad (Red.), *Cross examinations: Readings on the cross today* (s. 127-138). Minneapolis: Fortress Press.
- Nunes, J. (2016). «A Postcolonial Framework for Justification and Eco-Justice». *A Journal of Theology Dialog* 55. Henta fra <https://doi.org/10.1111/dial.12238>
- Nygaard, M. R. (2018). «Å gi de unge noe å leve på: Livsmestring i Den norske kirkes trosopplæringsarbeid» i T. S. Kaufmann, K. Graff-Kallevåg (Red.), *Byggekloss-spiritualitet, en studie av spirtitualitet i Den norske kirkes trosopplæring* (s. 162-185). Oslo: IKO forlag.
- Okkenhaug, B. (2002). *Når jeg ser ditt ansikt: innføring i kristen sjelesorg*. Oslo: Verbum.
- Okkenhaug, B. (2009). *Når jeg skjuler mitt ansikt: perspektiver på skam*. Oslo: Verbum.
- Olsson, A. B., Vågan, A. (2015). «Mestring». Henta fra: https://mestring.no/wp-content/uploads/2013/03/Utdypning_mestring.pdf

- Pattison, S. (2000). *Shame: Theory, Therapy, Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peters, T. (2006). «Six ways of salvation: How does Jesus save?» *Dialog* 45, 223-235.
- Repstad, P. (2004). *Mellom nærhet og distanse, kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rystad, L. S. (2019). «I Wish We Could Fast Forward It: Negotiating the Practise of Preaching». *The Journal of the Academy of Homiletics* 44. Henta fra https://ejournals.library.vanderbilt.edu/index.php/homiletic/article/view/4777?fbclid=IwAR3lN03w_RQ_h1whEn8np1nobvFDo64OdzUs5nODbO5TPmEoUT6VFvzPSgw
- Sjaastad, E. (2010, 5. jan.). «Skam som sjelesørgerisk utfordring» [Bokanmeldelse]. *Dagen Magazinet*, s. 16-17.
- Skogstrøm, L. (2016, 20. april). «TV-psykologen gråt da han tok avskjed med de åtte: - Jeg ble så glad i alle sammen». [Intervju med Peder Kjøs]. *Aftenposten* (Oslo). Henta fra <https://www.aftenposten.no/osloby/i/ddRyo/tv-psykologen-graat-da-han-tok-avskjed-med-de-aatte-jeg-ble-saa-glad-i-alle-sammen>.
- Skårderud, F. (2001, 20. mai). «Skammens stemmer - om taushet, veltalenhet og raseri i behandlingsrommet». *Tidsskrift for den norske legeforening* 121, s. 1613-1617. Henta fra <https://tidsskriftet.no/utgaver>
- Skjevesland. (1987). *Ord i det blå?: stikkprøver i en årgang norske radioandakter*. Oslo: Land og kirke/Gyldendal.
- Stålsett, S (2013). «Liberation Theology» i J. Kristiansen & S. Rise (Red.), *Key Theological thinkers from modern to postmodern* (s. 617-630). Henta fra <https://web.a.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzUwNDM2M19fQU41?sid=9971c09e-88d2-47e8-bd05-070d241f92ae@sdc-v-sessmgr01&vid=0&format=EB&rid=1>

- Sundquist, J. (2018, 11. feb). «Hvor gikk det galt for generasjon prestasjon?» [Intervju med Ole Jacob Madsen]. *Psykologisk.no* Henta fra <https://psykologisk.no/2018/11/hvor-gikk-det-galt-for-generasjon-prestasjon/>
- Taylor, C. (2007). *A secular age*. London: Harvard University Press.
- Trelstad, M. (2006). «Lavish Love: A Covenantal Ontology» i M. Trelstad (Red.), *Cross Examinations: Readings on the Meaning of the Cross Today* (s. 109-124). Minneapolis: Ausberg Fortress.
- Vestel, V, Øia, T. (2014). «Generasjonskløfta som forsvant». *Tidsskrift for Ungdomsforskning* 14, s. 99-133. Henta fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/issue/archive>
- Weston, M. C. (2010). *Fra skam til selvrespekt*. København: Dansk psykologisk forlag.
- Wyller, T.(Red.) (2001). *Skam; perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget.

7 Vedlegg

7.1 Vedlegg 1, Godkjenning NSD

NSD Personvern

28.10.2019 07:46

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 887388 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 28.10.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde: nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.12.2019.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lise A. Haveraaen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

7.2 Vedlegg 2, Godkjenning NSD, utsatt frist

NSD Personvern

09.01.2020 07:37

Det innsendte meldeskjemaet med referansekode 887388 er nå vurdert av NSD.

Følgende vurdering er gitt:

NSD har vurdert endringen registrert 29.12.2019.

Vi har nå registrert 13.01.2020 som ny sluttdato for forskningsperioden.

NSD vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lise A. Haveraaen
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

7.3 Vedlegg 3, Informasjonsskriv

Informasjonsskriv sendt til andaktsholder.

Vil du delta i forskningsprosjektet ”masteroppgave med analyse av andakter”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å analysere bruken av begrepene «synd» og «skam» i forkynnelse til ungdom. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Forskningsprosjektet er en masteroppgave i teologi. Det er en oppgave i dogmatikk som fokuserer på bruken av begrepene «synd» og «skam» i to andakter holdt for ungdom. Problemstillingen er «hvordan brukes begrepene «synd» og «skam» i forkynnelse til ungdom og på hvilken måte kan denne bruken yte ressurser til livsmestring for «generasjon prestasjon»?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

MF vitenskapelige høyskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg har lagt til grunn følgende fire kriterier for utvalget av andaktene:

- 1) Andaktene tematiserer minst to av følgende tre begreper; «synd», «skam», «frelse».
- 2) Andaktene er holdt på et større arrangement (for eksempel nasjonal sommerleir), med ungdommer som målgruppe.
- 3) Arrangementene er knyttet til organsisasjoner med ulik teologisk profil.
- 4) Andaktene er forholdsvis «nye», det vil si de er holdt i løpet av de siste fem årene.

Med bakgrunn i disse kriteriene ønsket jeg en andakt holdt på [REDACTED] sin sommerleir. Via min veileder fikk jeg tips om å ta kontakt med deg og fant selv kontaktinformasjon på nett.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at jeg som student registrerer opplysninger knyttet til navn, organisasjon, tid og sted for fremførelsen av andaktene. I selve oppgaven vil disse opplysningene utelates.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- De som vil ha tilgang til opplysningene er kun student (undertegnede) og veileder Kristin Graff-Kallevåg.
- For å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene er disse kun tilgjengelige på veileders e-post, tilknyttet MF vitenskapelige høyskole. Andaktsmanusene ligger på min private datamaskin, men er passordbeskyttet.
- Ingen opplysninger knyttet til manusforfatters navn, tid og sted for andakten eller navn på arrangement/organisasjon den er knyttet til vil være tilgjengelige i oppgaven. Selve analysen vil beskrive og sitere deler av andaktene. Dette vil muliggjøre gjenkjenning til tross for at de nevnte opplysningene er utelukket. Gjenkjenningen begrenser seg da til mennesker som selv var tilstede der andakten ble holdt eller av andre grunner kjenner til andaktsmanuset.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes medio desember 2019. Andaktsmanus og opplysninger knyttet til disse vil da slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,

- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra MF vitenskapelige høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- MF vitenskapelige høyskole ved Kristin Graff-Kallevåg. E-post: kristin.graff@mf.no eller telefon: 22590633.
- Vårt personvernombud: Berit Widerøe Hillestad. E-post: Berit.W.Hillestad@mf.no eller telefon: 22590595
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Kristin Graff-Kallevåg
Prosjektansvarlig
(Forsker/veileder)

Student